حکومەتی هەرێمی کوردستان ـ عێراق
وەزارەتی پەروەردە
بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پرۆگرام و چاپەمەنییەکان

پەروەردەی ئیسلامی

قۆناغی بنەڕەتی
پۆلی نۆیەم

٩

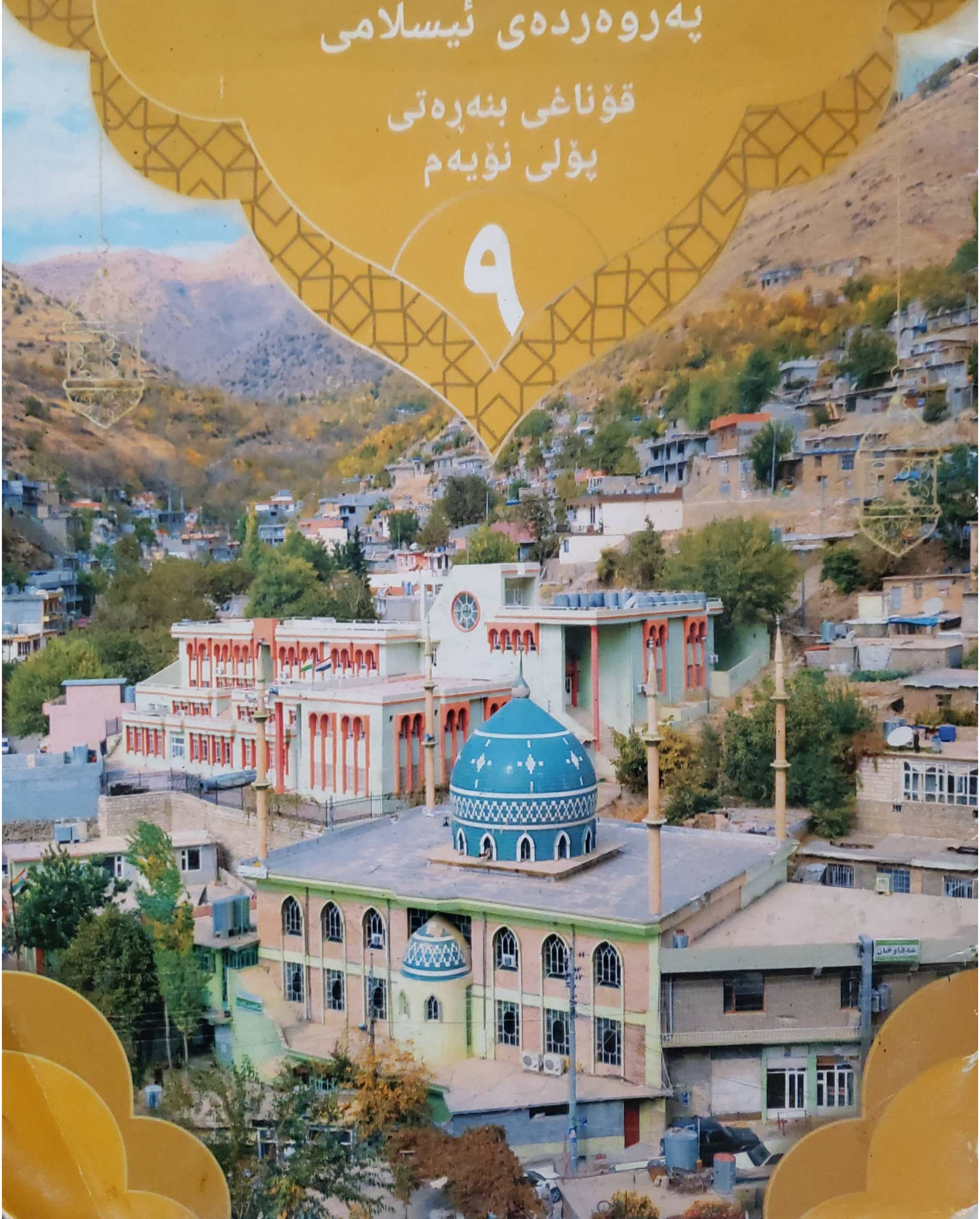

حکومەتی هەرێمی کوردستان - عێراق
وەزارەتی پەروەردە
بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پرۆگرام و چاپەمەنییەکان

پەروەردەی ئیسلامی

قۆناغی بنەڕەتی

پۆلی نۆیەم

ئامادەکردنی

عبدالله عبدالرحمن بابان | فاروق محمد علی عباس | واحد حمه صالح

عبد الجبار محمد شریف | ئازاد عمر سید أحمد | خواجه طه شاهین

وەرگێڕانی له زمانی عەرەبییەوە

عبدالقادر امین احمد

پێداچوونەوەی زمانەوانی

محسن علي حسين

سەرپەرشتی زانستی چاپ: عبدالله عبدالرحمن عبدالله

سەرپەرشتی هونەری چاپ: عثمان پیرداود کواز - خالد سلیم محمود

نەخشەسازی ناوەوە: یوسف احمد اسماعیل

نەخشەسازی بەرگ: رەوەند سعید صابر

تایپ: ئاری محسن احمد - یوسف احمد اسماعیل - شیماء یاسین اکرم

فۆتۆ: شێرزاد رسول فقي

چاپی یەکەم

١٤٤٢ کۆچی - ٢٠٢١ زایینی - ٢٧٢١ کوردی

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

پێشەکی:

ئەم کتێبە - پەروەردەی ئیسلامی بۆ پۆلی نۆیەمی بنەڕەتی- هەنگاوێکی دیکەی نێوکاروانی گۆڕانکاری و گەشەپێدانی بەرنامەی پەروەردەی ئیسلامییە.

لە ئامادەکردنی ئەم بەرنامەدا ڕەوتێکی نوێ ڕەچاوکراوە، ئەویش بایەخدان بەپەند وەرگرتن لە ژیانی پێغەمبەران و هەندێک لە هاوەڵان و شوێنکەوتوان و زانایان، وەك سەرمەشقی خزمەتکردن و بانگەواز بۆ ئاینی ئیسلام و خوداناسی، ئەمە سەرەڕای ئاماژە پەرستشییەکان، بە مەبەستی بەرچاو ڕونکردنی نەوەکانمان و شارەزابوونیان لە ئاین و پەروەردەکردنیان بە شێوەیەك ڕۆڵی خۆیان لە بنیاتنانی ئایندەی نیشتماندا بگێڕن.

وەك لە دەستپێکی کتێبە پێشترەکانی ئەم بەرنامەدا ئاماژەمان پێکردووە، ڕۆڵی لیژنەی دانان لێرەدا کۆتایی پێدێت و ئەرکی هاوڕێیانی پەروەردەکارمان دەست پێدەکات لەگەیاندنی ئەم پەیامە بە ڕۆلەکانمان. هەر کەم و کوڕی و هەڵەیەکیان بەدیکرد هیواداریین ئاگادارمان بکەنەوە تا لە چاپەکانی داهاتودا چارەسەریان بکەین.

لەخودای باڵادەست دەخوازین هەموومان سەرکەوتووبکات بۆ بەئامانج گەیاندنی کاروانی پەروەردەیی لە کوردستاندا.

خودا پەناگەی سەرکەوتنە...

لیژنەی ئامادەکار

وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا

وەرزی یەکەم

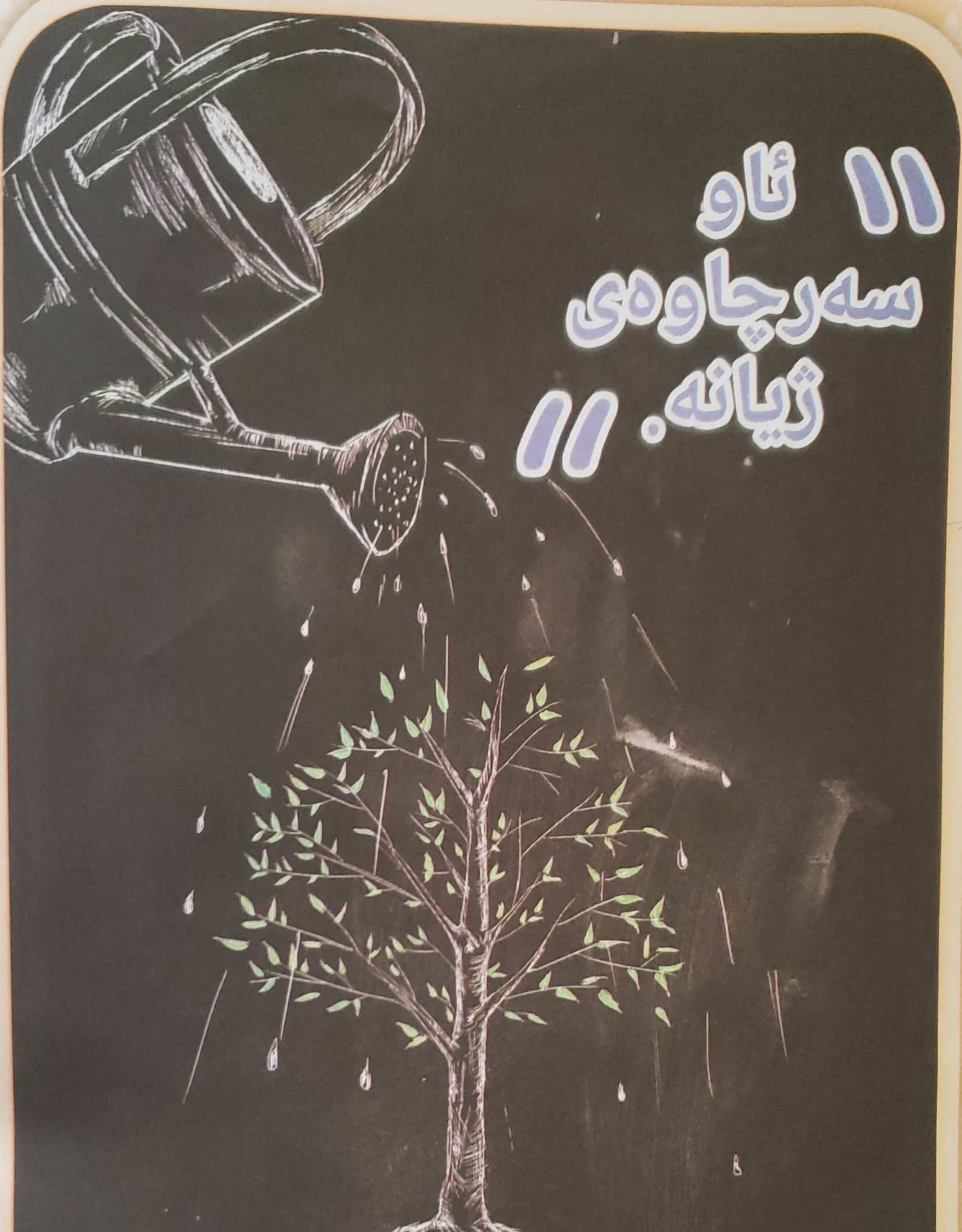
"ئاو
سەرچاوەی
ژیانە."

وانەی یەکەم
تاك و تەنیایی خودای گەورە

وشەی تاك و تەنیایی بۆ خودای گەورە بە واتای ئەوە دێت:

١- خودای گەورە یەکە و تەنیایە و هاوبەشی نییە لە خاوەندارێتی بۆ بەندەکانی، هیچ دروستکەر و ڕۆزی بەخش و ڕێکخەرێك بۆ ئەم گەردوونە نییە جگە لە زاتی ئەو. (قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ) واتە: ئەی محمد بڵێ خودای گەورە تاك و تەنیایە.

٢- خودای گەورە تاك و تەنیایە هاوبەشی نییە لەناو و سیفەتەکانی دا، نە کەس لەو دەچێت و نە ئەویش لە کەس دەچێت، ڕکابەر و هاوشێوەی نییە. (لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ) واتە هیچ هاوشێوەیەکی نییە.

٣- هیچ خوداو پەرستراوێك نییە تەنها (ٱللَّه) نەبێت. (لا إله إلا ٱللَّه)

تاك و تەنیایی خودای گەورە لە پەرستن دا:

مەبەست لە دروست کردنی بوونەوەرەکان(مرۆڤ و جنۆکە) لەلایەن خودای گەورەوە تەنها پەرستن بووە. لە ئایەتی (٥٦ الذاريات). دا هاتووە: (وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ).

١- پەرستن تەنها بۆ خودای گەورەیە.

٢- تاکپەرستنی خودای گەورە ئەرکی سەر شانی هەموو بوونەوەرێکە.

٣- خوداپەرستی مانای جێبەجێکردنی فەرمانەکانی خودای گەورە و دڵسۆزییە لە بەجێهێنانی پەرستشە ئیسلامیەکان و لە هەموو کارێکی چاکدا.

گفتوگۆ

١- مەبەست لە درووستکردنی بوونەوەرەکان چییە؟

٢- واتای ئەم ڕستەیەی خودای گەورە لەم ئایەتە (لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞ) چییە؟

٣- تاکپەرستی خودای گەورە چۆن دەبێت؟

٤- ئەم بۆشاییانە تەواو بکە:

خودای گەورە تاکە و .... نییە لە خاوەنداریەتی و .... لە ناوەکانی و ....

دا.

وانەی دووەم

توانای خودای گەورە

توانا و دەسەڵات لەسیفەتەکانی خودای گەورەیە و لە زاتی مەزنی خودای گەورە جیا نابێتەوە

(... إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ) (البقرە ١٠٩).

واتە (خودای گەورە بە دەسەڵات و توانایە بەسەر هەموو شتەکاندا).

خودای میهرەبان دەفەرموێت: (لَهُ ٱلْمُلْكُ وَلَهُ ٱلْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ) (التغابن١).

واتە:(خاوەندارێتی و ستایش بۆ ئەوە و دەسەڵاتدارە بەسەر هەموو شتەکاندا).

بەڵگەی هەستپێکراو لەسەر توانا و دەسەڵاتی خودای گەورە وەك ئەوە وایە(یەکێك جل و بەرگێکی جوان و ڕازاوەی بینیبێت. کە لە قوماشێکی دەستکرد درووستکرابێت و بە هەموو جۆرە نەخش و نیگارێك ڕازابێتەوە بڵێت ئەمە دەستکردی بێ گیانێکە یان مرۆڤێکی گێل و بێ توانا ئەنجامی داوە).

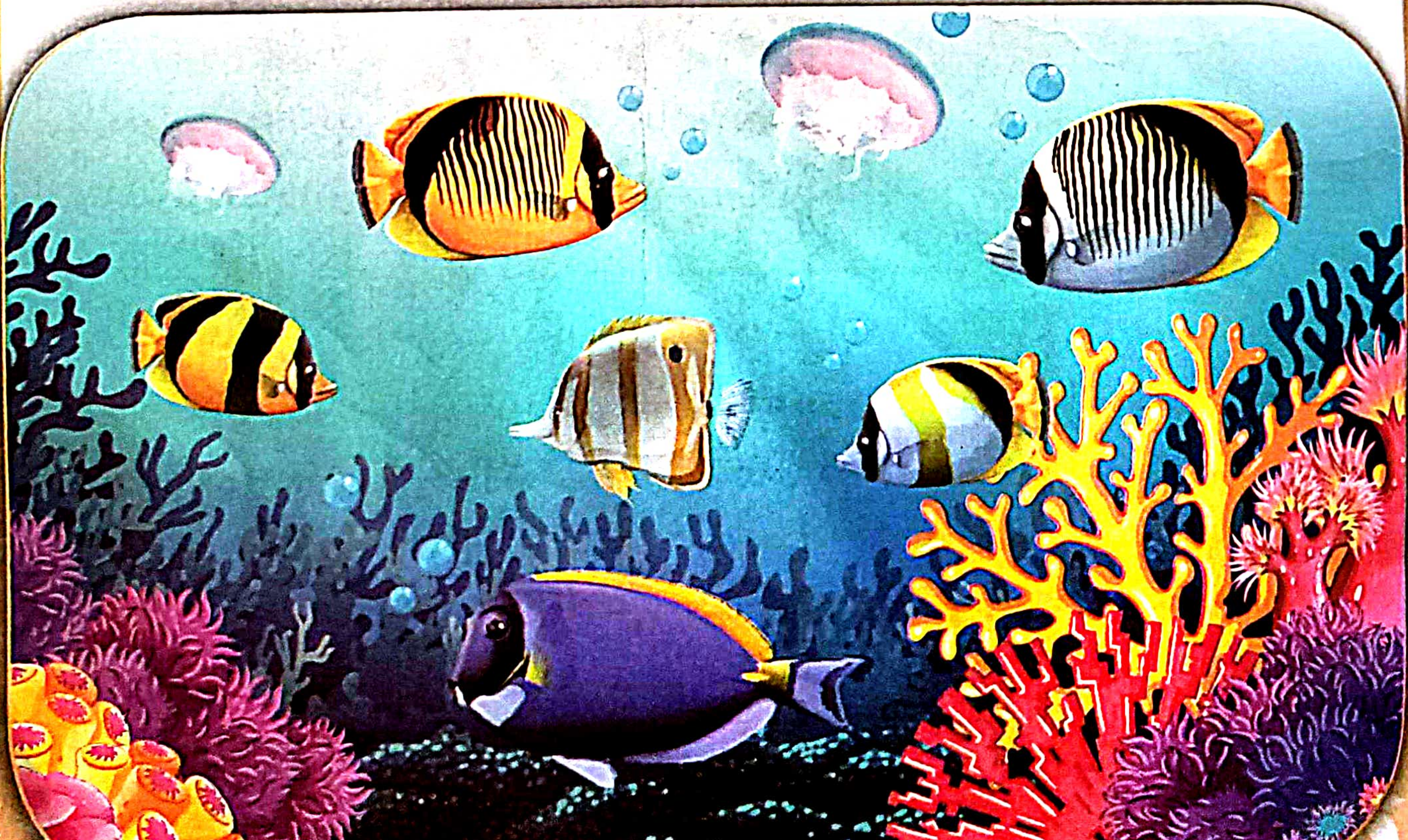

بەڵگەکانی توانا و دەسەڵاتی خودا لە گەردوون دا:

دیاردەی یەکەم- دیاردەی سێبەر لە بڵاوبوونەوە و چوونە ناو یەکدا.

خودای میهرەبان دەفەرموێت: (أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا (٤٥) ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا (٤٦)) (الفرقان٤٥-٤٦).

ئەمە دیاردەی سێبەرە لە کاتی جوڵەیدا. ئەگەر مرۆڤ تەماشای سێبەری شتەکان بکات دەبینێت کە سێبەرەکان بچووك یان گەورە یان پان دەبن و دەچنەوە یەك و جوڵەی سێبەر لەگەڵ جوڵەی زەوییە، لە شوێنی نزیکی یان دووری لەخۆرەوە. واتە ڕۆژ چاوساغی جوڵەی سێبەرەکانە و خودای گەورە ئەیتوانی سێبەر ڕابگرێت بەڵام نەجوڵانی سێبەر بێسوود دەبوو بۆ مرۆڤ.

ئەویش خۆپاراستنە لە گەرمی لەکاتی بڵاو بوونەوەی سێبەردا و خۆدانە بەر تیشکی خۆر لە کاتی لاچوونی دا.مرۆڤیش پێویستی بە هەردوو شێوازەکە هەیە.

دیاردەی دووەم- دابەشبوونی کات بۆ شەو و ڕۆژ.

خودای گەورە فەرمویەتی: (وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا (١٠) وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا (١١)) (النبأ ١٠-١١).

کە خودای گەورە کاتی کردووە بە دوو بەشەوە لەپێناو سوودی مرۆڤ و بەردەوامی لە کارکردن لە ڕۆژدا و نوێبوونەوەی چالاکییەکانی لەکاتی شەودا و حەوانەوەی لە ماندوێتی ڕۆژ.

دیاردەی سێیەم- ناردنی (با) وەك پێشەنگی باران بارین.

خودا فەرمویەتی: (وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا (٤٨) لِّنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا (٤٩) (الفرقان٤٨-٤٩).

ئەم دیاردەیە (باران بارین) لە دیاردە سروشتیەکانە کە سوودی مرۆڤی تێدا بەرجەستە دەبێت. کە باڵاوتەی ئاوی دەریاکان بەهۆی تیشکی گەرمی خۆرەوە هەڵم دەکات و لە شێوەی پەڵە هەورێکدا دەردەکەوێت و (باکان) دەیانخەنە ڕێ بۆ ئەو شوێنانەی کە وشك و تینوون و پێویستیان بە باران هەیە. دوای ئەوە باران دەبارێت و جۆگەڵە و ڕوبار و دەریایان لێ دروست دەبێت یان بەشێکی دەچێتە ژێر زەوی و ئاوی ژێرزەوی پێك دێنێت.

دیاردەی چوارەم- ئاو سەرچاوەیە بۆ ژیان.

ئەم دیاردەیە سروشتییە بەڵام پەیوەندی بە زۆربوونی مرۆڤ و ئاژەڵ و کشتوکاڵە.

خـودای میهرەبان دەفەرموێـت:(... وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ) (الانبیاء ٣٠).

چونکە خودای گەورە هەموو بوونەوەرەکانی لە ئاو دروست کردووە.

گفتوگۆ

١- بەڵگـە بهێنـەوە لەسـەر توانـا و دەسـەڵاتی خـودای گـەورە بەمەرجێـك لـەو بەڵگانـە نەبێـت کـە لـە کتێبەکەتـدا هاتـووە.

٢- کات کراوە بە دوو بەشەوە ئـ - .... ، ب - ....

٣-کەڵك و سوودی هەریەك لەمانە بڵێ :

ئـ- سێبەر.

ب- ڕوناکیی ڕۆژ و تاریکیی شەو.

پ- بـا.

ت- زۆربوونی بونەوەران.

٤- ئایەتێك بنووسە کە لەبەرت کردووە، باس لە (توانا و دەسەڵاتی خودای گەورە دەکات)؟

٥- ئـەم ئایەتـە بـە کورتـی شـی بکـەرەوە (... وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ) (الانبیـاء ٣٠).

وانەی سێیەم

چاکەی خودا بەسەر مرۆڤەوە

چاکە:

واتا چاکەی بەرامبەر خەڵکانی دیکە، ئەویش لە ڕەحمەتی خودای گەورەیە بۆ بەندەکانی لە کاروباری ئاینەکەیاندا و لە دنیادا. چونکە پێدەری چاکە خودای گەورەیە و مرۆڤ وەرگری ئەو چاکەیەیە.

چاکەی خودای گەورە باوەڕدار و بێ باوەڕیش هاوبەشن تیایدا و وەك چاکەی لەش ساغی و خۆراك و سواری و نیشتەجێبوون. و هەموو ئەو بەخششانە پێویستی ستایشن بۆ خودای گەورە.

چاکەکان هەمەجۆرن هەندێ جار بۆ سەرجەم باوەڕدارانن و هەندێ جار تایبەت بە هەندێکیانن، **لەم خاڵانەی خوارەوە روونیان دەکەینەوە:**

ئـ - چاكەی خودای گەورە بەسەر پێغەمبەران بە پێغەمبەرایەتی:

كاتێك خودای گەورە مرۆڤێك دەستنیشان دەكات بۆئەوەی ببێتە پێغەمبەر بەم هەڵبژاردنەی ئەم مرۆڤەی پاك كردوە و پلە و پایەی پێغەمبەری پێ بەخشیوە. و ئەم پلەیە چاكەكەی زۆر گەورەیە بۆ ئەم نێردراوە بە تایبەتی، وەك ئەم چاكەیەی كە بەسەر پێغەمبەری ئیسلام محمد(د.خ) بەم ئایەتە: (... وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمۡ تَكُن تَعۡلَمُۚ وَكَانَ فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ عَظِيمٗا) (النساء١١٣).

ب - بەخشینی زانست و زانیاری وەك بە(خضری) پیاو چاك (ر.خ) بەخشیبو، خودای گەورە دەفەرموێت: (...وَعَلَّمۡنَٰهُ مِن لَّدُنَّا عِلۡمٗا) (الكهف٦٥).

پ - چاكەی خودای گەورە بە بەخشینی زانیاری پێشوەخت(پێشبینی):

كاتێك خودای گەورە كەسێكی خۆش بوێت لە كەسێتی زیاد دەكات كاری پێش وەختی پێ دەڵێت. وەك لەگەڵ جێنشین عومەری كوڕی خەتاب(ر.خ) كاتێك لەگەڵ (ساریە) قسەی دەكرد كە لە (نەهاوەند) بوو كە زۆر لێی دوور بوو كاتێك پێی گوت (یا ساریة) (الجبل – الجبل).

ت- چاكەی خودای گەورە بەسەر موسڵمانان بە گرتنی ڕێگەی ڕاستی ئیسلام:

كاتێك خودای گەورە ڕێی ڕاستی نیشانی موسڵمانان داوە بە بوونە موسڵمانیان، چاكەیەكی گەورەی بەرامبەر كردوون چونكە جیاوازی زۆر لەنێوان مرۆڤی باوەڕدار و مرۆڤی بێباوەڕدا هەیە، خودای گەورە دەفەرموێت (...قُل لَّا تَمُنُّواْ عَلَيَّ إِسۡلَٰمَكُمۖ بَلِ ٱللَّهُ يَمُنُّ عَلَيۡكُمۡ أَنۡ هَدَىٰكُمۡ لِلۡإِيمَٰنِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ) (الحجرات١٧).

ج - چاکەی خودای گەورە بەرامبەر بە باوەڕداران بە خۆشویستنیان لەلایەن خودای گەورەوە:
باوەڕداران مژدە پێدراون بە خۆشەویستی خودای گەورە، باوەڕهێنان و کردەوە چاکەکانیان پێویستی ئاوڕدانەوەیەکی جوان هەیە لەلایەن خودای گەورە و بەخۆشەویستی بۆیان. خودای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ سَيَجۡعَلُ لَهُمُ ٱلرَّحۡمَـٰنُ وُدّٗا) (مريم ٩٦).
بەم خۆشەویستییە خودای گەورە چاکە بەخشە بەسەر باوەڕداران دا. کە ئەمە وایان لێ دەکات نزیک بن لە پەروەردگارەوە.

چ - چاکەی خودای گەورە بە دڵ ئارامبوونی بڕواداران:
باوەڕدار هەست بە دڵنیایی و ئارامی دەکات لە کاتی ڕووداو و کارەساتدا. و زۆر جار دەبینین یان دەبیستین، کە باوەڕداران بە ئارامن لەکاتی مردنی خۆشەویستانیان یان هەر زیانێکی مادیان لێ بکەوێت.
خودای گەورە دەفەرموێت: (... أَلَا بِذِكۡرِ ٱللَّهِ تَطۡمَئِنُّ ٱلۡقُلُوبُ) (الرعد ٢٨).
بەم دڵنیابوونە باوەڕدار خاوەن چاکەیە و ئەم چاکەیە وای لێ دەکات ئارام بێت و جێگیر بێت بەرامبەر بە ناخۆشییەکان.

ح - چاکەی خودا بەسەر بڕوادارانەوە بە پاکژی دڵەکانیان:
باوەڕدار دوورە لە ئیرەیی (الحسد) ناوەڕۆکی پاکە سۆزدارە بۆ ئەو هەموو بەخششانەی کە خودا بەخشیویەتی بە خەڵکی و نزای زیادبوونیان بۆ دەکات لە بەرامبەریان دەڵێت(ماشأ الله) دوای ئەوەی نزای خێر بۆ خاوەنەکانیان دەکات.

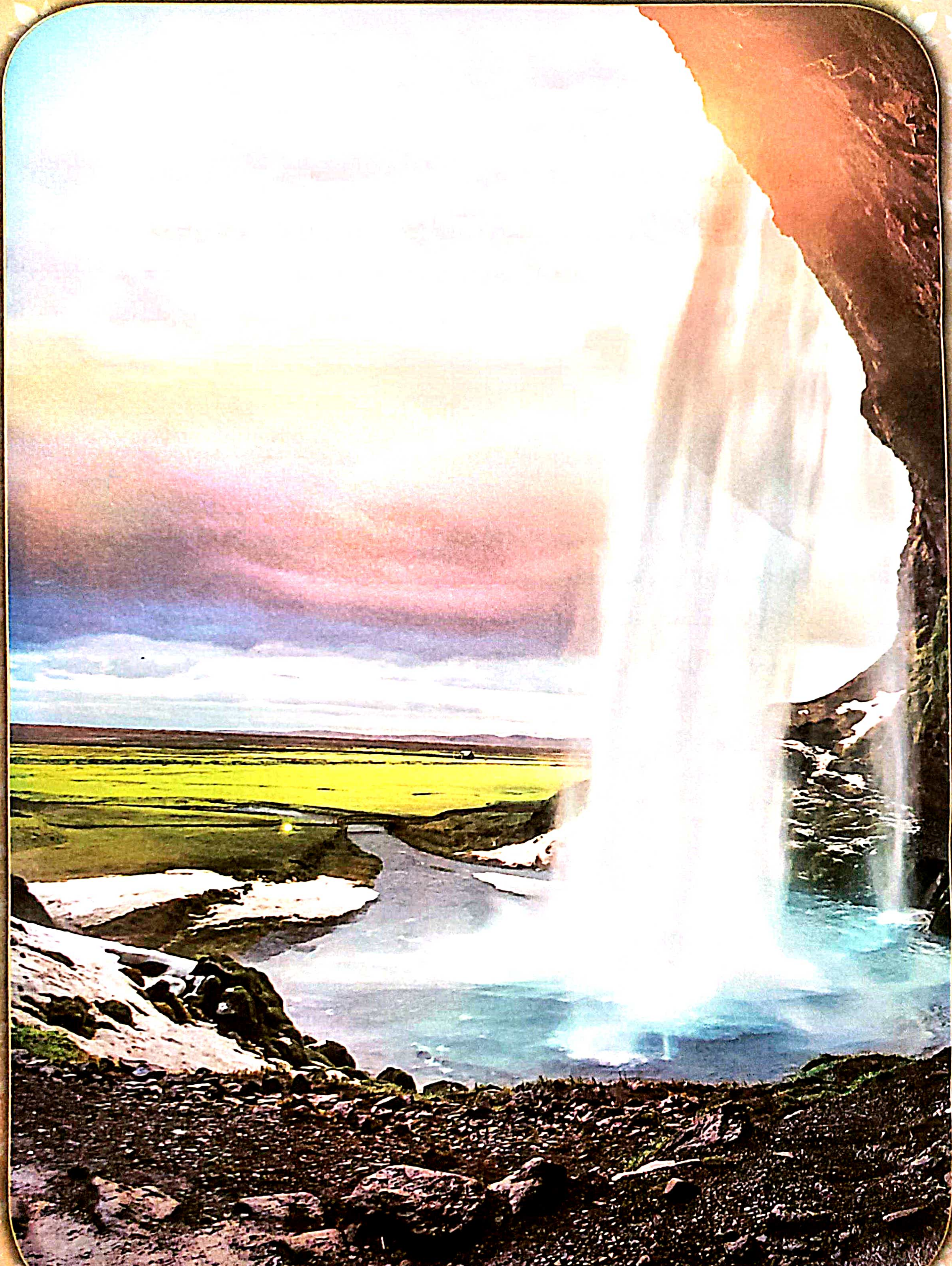

وانەی چوارەم

خ - چاكەی خودای گەورە لە بڵاوكردنەوەی خۆشەویستی و خزمایەتی لە نێوان خەڵكدا:

خەڵك پێش هاتنی ئاینی پیرۆزی ئیسلام لە بارودۆخی ناهەموار و شەڕەنگێزی دەژیان، كە ئیسلام هات و باوەڕیان پێی هێنا. بارودۆخی ژیانیان گۆڕا و بوون بە برا دوای دوژمنایەتی زۆر. خودای گەورە فەرمویەتی: (...وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَآءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِۦٓ إِخْوَٰنًا ...) (أل عمران١٠٣).

كە ئەم خۆشەویستییە ئەبێتە هۆی برایەتی و یەك ریزی لەنێوان بڕواداران دا.

د- چاكەی خودای گەورە بە پاداشتی دەهێندە یان زیاتر لە بڕی یەك چاكە:

تەنها ئەو كردەوە چاكەی مرۆڤ دەیكات خودای گەورە بە دەهێندە و زیاتریش پاداشتی دەداتەوە. بەبەڵگەی فەرموودەكەی پێغەمبەر(د.خ) كە دەفەرموێت:(من جاء بالحسنة فله عشرة أمثالها أو أزيد). ئەم فەرمودەیە باس لە دەهێندە زیاتر دەكات و ئەمەش لە قورئانی پیرۆز دا باسكراوە، خودای گەورە دەفەرموێت: (مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّا۟ئَةُ حَبَّةٍ ۗ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ)(البقرة ٢٦١).

ئەم چاكەیە وای لە بڕواداران كردووە كە كردەوە چاكەكانیان لە زیادبووندا بێت و ببنە براوەی یەكەم.

ر- چاكەی خودای گەورە بە وەرگرتنی نزای باوەڕداران:

باوەڕدار مرۆڤە و تووشی گوناه و هۆكاری ناڕەوا دەبێت، بەهۆكاری كاری لەبیرچوونەوە یان گاڵتەكردن، بەڵام دەرگای پەشیمان بونەوە كراوەیە و خودا بەزەییە بەرامبەر بەندەكانی و لەبەرامبەر پەشیمانبوونەوەی لەگەڵیدا دڵخۆشە بەرامبەر ئەو بەندانەی داوای لێبوردن و پەشیمانبوونەوە دەكەن كاتێك كارێكی خراپ ئەنجام دەدەن.

خودای گەورە دەفەرموێت: (وَإِنِّى لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا ثُمَّ ٱهْتَدَىٰ) (طه٨٢).

ئەم كردنەوەی دەرگای لێخۆشبونە وای كردووە رێگای گەڕانەوە بۆلای خودای گەورە ئاسان بێت.

ڕ- چاكەی خودای گەورە بە ئاسانكاری لە كاروباری ئاینیدا:

خودای گەورە ڕێگەی دواخستنی ڕۆژو لە مانگی ڕەمەزاندا و كورتكردنەوەی نوێژەكان لە كاتی نەخۆشی و سەفەر چونكە جێبەجێكردنی ئەم كارانە كاتی دیاریكراوی هەیە لە كاتی سەفەر یان نەخۆشی دا كارێكی گرانن. وەك خودای گەورە دەفەرموێت:

(... وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ...) (البقرة ١٨٥).

باوەڕدار بەم شێوە چاكەیە ئاسانكاری بۆ دەكرێت بۆ ئەوەی فەرمانەكانی خودا جێبەجێ بكات.

گفتوگۆ

١- ئ- یەك ئایەت باس بكە بەڵگە بێت لەسەر چاكەی ئیسلام بەسەر بڕواداران.

ب- بەڵگەیەك بڵێ لەسەر خۆشەویستیی خودا بۆ بەندەكانی.

پ- بەڵگە بە ئایەتێك بهێنەوە دەربارەی ئاسوودەبوونی دڵی موسڵمانان.

٢- ئ- مەبەست لە چاكەی خودای گەورە بەسەر باوەڕداران ڕون بكەوە:

ب- خودای گەورە لە چیرۆكی حەزرەتی ئەیوب دا(د.خ) دەفەرموێت: (وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّى مَسَّنِىَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ (٨٣) فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَكَشَفْنَا مَا بِهِۦ مِن ضُرٍّ ... (٨٤) (الانبیاء).

لەم ئایەتە تێدەگەین كە خودای گەورە چاكەی بەسەر حەزرەتی (ئەیوب) وە هەیە و ئەو چاكەیە چییە؟

٣- خودای گەورە دەفەرموێت: (... وَمَن يُؤْتَ ٱلْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا ...) (البقرة٢٦٩).

ئەم چاكەیە چییە كە لەم ئایەتە تێی دەگەیت بینووسە؟

٤- ئەم بۆشاییانە پڕ بكەوە بە وشەی گونجاو:

١- .... موعجیزەیەكە كە خودای گەورە موحەمەدی(د.خ)پێ تایبەتمەند كردووە؟

٢- ....موعجیزەیەكە كە خودای گەورە تایبەتی كردووە بە پێغەمبەر عیسا(د.خ)

٣- .... (زانینی پێشوەخت) كە خودای گەورە (عومەر كوڕی خەتابی) پێ تایبەتمەند كردووە؟

٥- یەكێك لە موعجیزەكان بڵێ كە خودای گەورە تایبەتی كردووە بە پێغەمبەرێك جگە لەوەی لە بابەتی كتێبەكەدا هەیە.

وانەی پێنجەم

چەند پەندێك لە چیرۆكەكانی قورئان

(هاوڕێیانی ئەشكەوت)

خودای گەورە دەفەرموێت: (أَمۡ حَسِبۡتَ أَنَّ أَصۡحَٰبَ ٱلۡكَهۡفِ وَٱلرَّقِيمِ كَانُواْ مِنۡ ءَايَٰتِنَا عَجَبًا
(٩) إِذۡ أَوَى ٱلۡفِتۡيَةُ إِلَى ٱلۡكَهۡفِ فَقَالُواْ رَبَّنَآ ءَاتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةٗ وَهَيِّئۡ لَنَا مِنۡ أَمۡرِنَا رَشَدٗا
(١٠) فَضَرَبۡنَا عَلَىٰٓ ءَاذَانِهِمۡ فِي ٱلۡكَهۡفِ سِنِينَ عَدَدٗا (١١) ثُمَّ بَعَثۡنَٰهُمۡ لِنَعۡلَمَ أَيُّ ٱلۡحِزۡبَيۡنِ أَحۡصَىٰ
لِمَا لَبِثُوٓاْ أَمَدٗا (١٢) نَّحۡنُ نَقُصُّ عَلَيۡكَ نَبَأَهُم بِٱلۡحَقِّۚ إِنَّهُمۡ فِتۡيَةٌ ءَامَنُواْ بِرَبِّهِمۡ وَزِدۡنَٰهُمۡ هُدٗى
(١٣) وَرَبَطۡنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ إِذۡ قَامُواْ فَقَالُواْ رَبُّنَا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ لَن نَّدۡعُوَاْ مِن دُونِهِۦٓ
إِلَٰهٗاۖ لَّقَدۡ قُلۡنَآ إِذٗا شَطَطًا (١٤))، (الكهف ٩ - ١٤).

لە كات و ساتێكی نەزانراودا لای ئێمە هەتا ئێستاش كە شارێكی بێباوەڕ هەبوون پادشا و خەڵكەكەی تووشی گومڕایی بووبوون. وباوەڕدار بوون بە شتی بێگیان و دەیان پەرستن كە نە سوود و نە زیانی پێ نەدەگەیاندن. بەبێ بەڵگە دەیان پەرستن. و ڕازی نەبوون كەس باسی خودا درۆینەكانیان

بکات و ئەوەی قسەی پێ وتنایە ئازاریان دەدا.
لەو کۆمەڵگە لە ڕێ دەرچووەدا کۆمەڵێك گەنج دەرکەوتن کە دوای ژێریان کەوتن و ڕازی نەبوون بۆ غەیری خودا سەر شۆڕبکەن و ملکەچبن، کۆمەڵە گەنج و لاوێك باوەڕیان هێنا بە یەزدان، جێگیر بوون لەسەر باوەڕەکەیان خودای گەورە ڕێگای ڕاستی نیشان دان.
ئەو کۆمەڵە گەنجە نەنێردراو نە پێغەمبەر بوون و ئەو کارەیان گرتە ئەستۆ کە پێغەمبەران دەیگرنە ئەستۆ، بەڵام خاوەن باوەڕێکی دامەزراو بوون و بەرەنگاری هاوبەش بۆ خودا پەیداکەران بوونەوە و داوای بەڵگەی بوونی شتێکی غەیری خودا بهێننەوە، دوای ئەوە بڕیاریان دا کە خۆیان ڕزگار بکەن بە ڕۆیشتن بۆ شوێنێکی ئارام بۆ ئەوەی خودای گەورە بپەرستن دوور لەچاوی کافران. چونکە شارەکە خراپە و خەڵکەکەشی گومڕابوون.
بۆیە گەنجەکان لەگەڵ سەگەکەیاندا ڕویان کردە ئەشکەوتێکی چۆڵ بۆ ئەوەی لە شوێنێکی ئارام و دوور لە چاوی خەڵك خوداپەرستی بکەن.
لێرەدا موعجیزەی خودای گەورە ڕوی دا بە خەوتنی گەنجەکان بۆ ماوەی (سێ سەد و نۆ ساڵ) دوای سێ سەدە خودای گەورە جارێکی دیکە بەخەبەری هێنانەوە، بەڵام ئەوان نەیان دەزانی چەند کاتیان بەسەردا چووە، بەڵام خەوتنی زۆریان پێوە دیار بوو کە پرسیاریان لەیەك دەکرد کە دەبێت چەندیان پێچوبێت، هەندێکیان دەیان گوت لەوانەیە ڕۆژێك یان چەند ڕۆژێکیان پێ چووبێت. ئەو پارەیەی پێیان بوو ئامادەیان کرد و داوایان لە یەکێکیان کرد کە بە دزییەوە بگەڕێتەوە بۆ شار و خواردنییان بۆ بکڕێت، و زۆر بەئاگاییەوە بگەڕێتەوە بۆ ئەوەی سەربازانی پادشا دوایان نەکەوێت و زاڵمانی خەڵکی شارەکە ئازاریان نەدەن.
پیاوە باوەڕدارەکە بەرەو شارەکە کەوتە ڕێ بەڵام وەك جاران نەمابوو، شوێنەکان گۆڕابوون دەمووچاوەکان وەك خۆ نەمابوون. پارە و شتومەکەکان گۆڕابوون، سەرسام بوو بەوەی چۆن لەشەو و ڕۆژێکدا ئەم شتانە ڕوودەدەن. و خەڵکی شارەکە زوو زانیان کە ئەو پیاوە نەناسراوە پارەیەکی گرانبەهای پێیە.
چونکە خەڵکی ئەو شارە باوەڕیان هێنا بوو، و پاشا زاڵمەکەیان لەکۆڵ بوبووەوە و پیاوچاکێك هاتبووە شوێنەکەی و خەڵکەکە زۆر دڵخۆش بوون بەو کۆمەڵە گەنجە بڕوادارە، چونکە ئەوان لە پێشەنگی باوەڕدارانی شارەکە بوون. شارەکەیان بەجێ هێشتبوو لەپێناو ئاینەکەیاندا و ئێستا هاتونەتەوە و مافی خەڵکەکەیە کە شادبن بە گەڕانەوەیان و چوون بۆ بینینیان و دوای دڵنیا بوون لە موعجیزەکەی خودای گەورە لە زیندووبونەوەی مردووان و دڵنیابوونی خەڵکی شارەکە لە توانای مراندن و زیندوکردنەوە، کە خودای گەورە بیەوێت بەو شێوەیە. خودای گەورە گیانی

ئەو گەنجانەی کێشا، چونکە ئەوە ڕێگای هەموو کەسێکە. دوای مردنیان خەڵکی شارەکە بۆچوونی جیاوازیان هەبوو هەندێکیان ئەیانویست کە خانوو لە شوێنەکەیان بکرێت و تاخمێکی دیکەیان بۆچوونی درووستکردنی مزگەوتیان هەبوو و بۆچوونی دووەم جێبەجێ کرا.

گفتوگۆ

١- لە چ سورەتێکدا باسی هاوڕێیانی ئەشکەوت کراوە؟ پەند و ئامۆژگاری لەم چیرۆکە لە قورئانی پیرۆزدا چییە؟

٢- ئەو سوودە چییە کە لە هاوڕێیەتی پیاوچاکاندا دەستمان دەکەوێت؟

چالاکی

ئەم ئایەتانە لە سورەتی (الكهف) لەبەربکە: (أَمۡ حَسِبۡتَ أَنَّ أَصۡحَٰبَ ٱلۡكَهۡفِ وَٱلرَّقِيمِ كَانُواْ
مِنۡ ءَايَٰتِنَا عَجَبًا (٩) إِذۡ أَوَى ٱلۡفِتۡيَةُ إِلَى ٱلۡكَهۡفِ فَقَالُواْ رَبَّنَآ ءَاتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةً وَهَيِّئۡ
لَنَا مِنۡ أَمۡرِنَا رَشَدًا (١٠) فَضَرَبۡنَا عَلَىٰٓ ءَاذَانِهِمۡ فِي ٱلۡكَهۡفِ سِنِينَ عَدَدًا (١١) ثُمَّ بَعَثۡنَٰهُمۡ
لِنَعۡلَمَ أَيُّ ٱلۡحِزۡبَيۡنِ أَحۡصَىٰ لِمَا لَبِثُوٓاْ أَمَدًا (١٢) نَّحۡنُ نَقُصُّ عَلَيۡكَ نَبَأَهُم بِٱلۡحَقِّۚ إِنَّهُمۡ فِتۡيَةٌ
ءَامَنُواْ بِرَبِّهِمۡ وَزِدۡنَٰهُمۡ هُدًى (١٣)) (الكهف ٩ - ١٣).

وانەی شەشەم

چەند وێنەیەك لە ژیانی پێغەمبەر (د.خ)

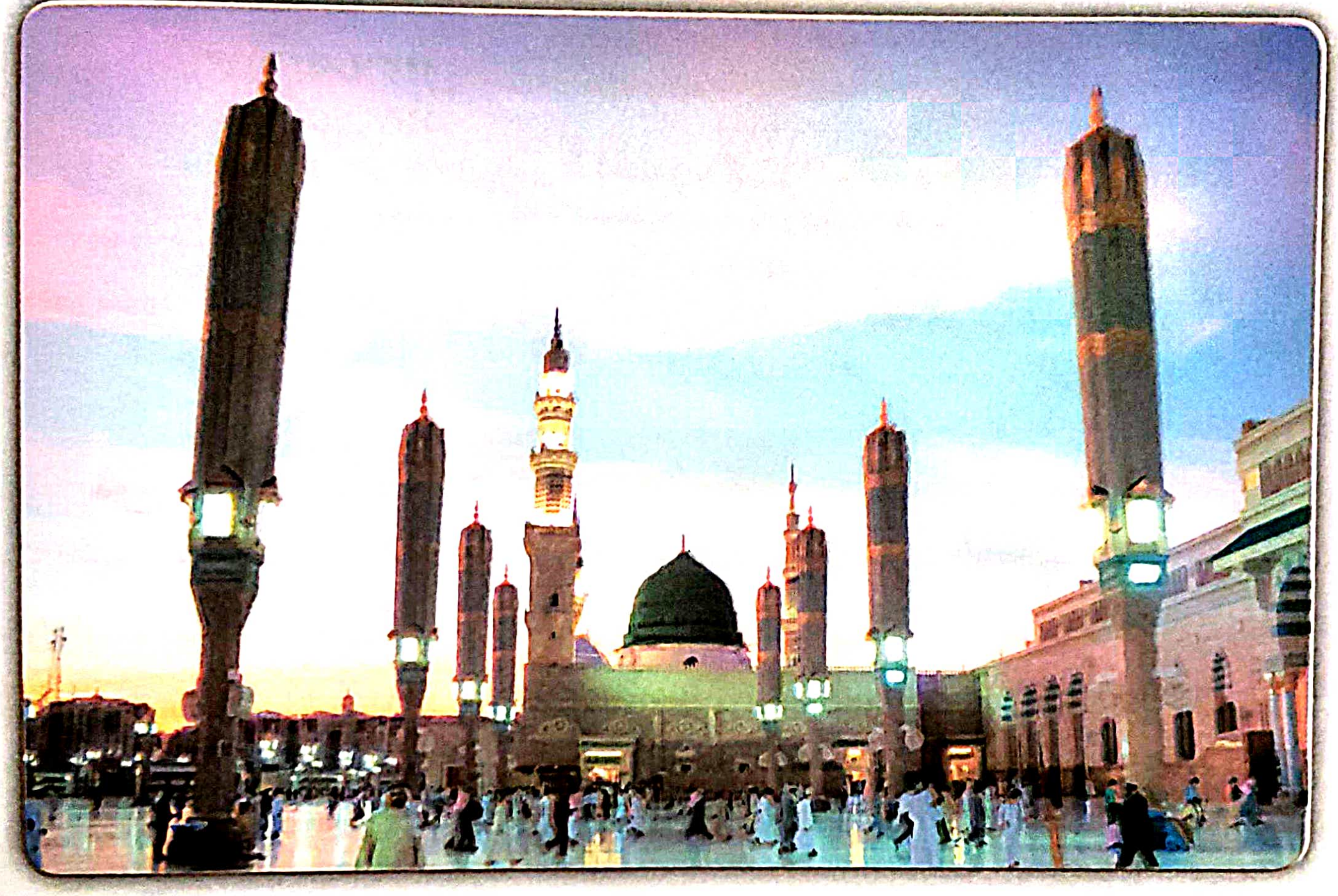

١- هاتنە خوارەوەی سروش:

پێغەمبەرمان (د.خ) دەچوو بۆ ئەشکەوتی (حەرا) لە نزیك شاری مەککە و مانگی ڕەمەزان لەو ئەشکەوتەدا دەمایەوە و خودا پەرستیدەکرد و بیری دەکردەوە، هەتا خودای گەورە چەند ئایەتێکی بۆ ناردە خوارەوە کە بوو بە سەرەتا و دەستپێکی سەردەمێکی نوێ لە خوداپەرستی، ئەو ڕۆژە ڕۆژی دووشەممەی شەوی ٢١ی مانگی ڕەمەزان بوو. کە ئەو کات تەمەنی ٤٠ ساڵ بوو.

٢- شەو ڕەوکردنی (الاسراء والمعراج):

خودای گەورە ویستی ڕێز لە پێغەمبەری ئیسلام بگرێت بە شەوڕەوکردنی بۆ (الاسراء والمعراج).

(الاسراء) بە واتای چوونی پێغەمبەر(د.خ) بەشەو لە شاری مەککەوە بۆ (مزگەوتی الاقصی)

و گەڕانەوەی بەشەو، بەڵام (معراج) سەرکەوتنی پێغەمبەر(د.خ) لە (مزگەوتی الاقصی)وە بۆ ئاسمانەکان.خودای گەورە دەفەرموێت: (سُبۡحَـٰنَ ٱلَّذِیٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَیۡلࣰا مِّنَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ إِلَى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡأَقۡصَا ٱلَّذِي بَـٰرَكۡنَا حَوۡلَهُۥ لِنُرِیَهُۥ مِنۡ ءَایَـٰتِنَاۤۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِیعُ ٱلۡبَصِیرُ) (الاسراء ١).
ئەم ڕوداوەش لە ٢٧/رجب بەساڵ و نیوێك: پێش کۆچکردن رویدا.

٣- پەیمانی (عەقەبەی یەکەم):

کاتێك وەرزی حەجکردن هات لەساڵی دوازدەی پێغەمبەرایەتی دوازدە پیاو بوون بە موسڵمان لە خەڵکی شاری (یثرب) و پێغەمبەریان بینی (د.خ) لەلای (عەقەبە) لە (منا) پەیمانیان لەگەڵدا نوێ کردەوە. و خاڵەکانی پەیماننامەکە ئەمانە بوون:

ئ - هاوبەش بۆ خودا پەیدا نەکەن.

ب - زینا نەکەن.

پ - منداڵەکانیان زیندەبەچاڵ نەکەن.

ت - تاوانی گەورە و فتنە نەنێنەوە.

ج - هیچ ڕێگری چاکە نەبن.

دوای بەستنی پەیماننامەکە پێغەمبەرمان(د.خ) (موصعەب کوڕی عومەیری) نارد بۆ مەدینە هیچ ماڵێك نەما کە ڕوناکی ئیسلامی تێنەچووبێت.

٤- پەیماننامەی (عەقەبە)ی دووەم:

کاتێك وەرزی حەجکردن هات لە ساڵی سیانزەی پێغەمبەرابەتی ژمارەیەك موسڵمان هاتن بۆ مەککە و پەیمانیان دا بە پێغەمبەر(د.خ) کە کۆببنەوە لەگەڵیدا بە نهێنییەکی تەواو دوای بەسەرچوونی سێیەکی شەو هەتا ژمارەیان گەیشتە حەفتا و سێ پیاو لە نێوانیان دوو ژن هەبوو.

گرنگترین بنەماکانی پەیماننامەکە لە دوو مەرج دا خۆی دەبینییەوە.

کە تەنها خوداپەرستی و شەریك بۆ خودا پەیدا نەکەین.

ئ - پارێزەر بن بۆ پێغەمبەر، وەك چۆن پارێزەر و ڕێگرن لە خراپە بکرێ بەرامبەر کەس و کاریان.

ب - دوای ئەوە پێغەمبەر (د.خ) داوای لێ کردن کە دوازدە کەسی بەتوانا هەڵبژێرن بۆ ئەوەی بەرپرسیاریەتی بگرنە ئەستۆ لە جێبەجێکردنی پەیماننامەکە لەناو شارەکەیان.

ڕاهێنان (١)

ئـ - ڕستەی ستوونی یەکەم بگەیەنە ڕستەی گونجاو لە ستوونی دووەم:

١- لـە پەیماننامـەی عەقەبـەی یەکەمـدا موسـڵمانەکان پەیمانیـان لەگـەڵ پێغەمبـەر دوپـات کـردەوە بـەوەی	بە ڕێگرتن بەرامبەر ئەو شتانەی دێتەڕێی پێغەمبەر وەك چۆن ڕێگرن بەرامبەر ئەو شتانەی دێنە ڕێی کەس و کاریان
٢- لە پەیماننامەی عەقەبەی دووەم موسڵمانان پەیمانیـان بـە پێغەمبەر دا	پێی گوت (إقرأ)
٣- لـە ئەشـکەوتی (حـەرا) کاتێـك حەزرەتـی جبریـل هـات بـۆ لای پێغەمبـەر (د.خ)	کە منداڵەکانیان زیندەبەچاڵ نەکەن

ڕاهێنان (٢)

ب - وەڵامی گونجاو لەناو کەوانەکان هەڵبژێرە بۆ ئەم بۆشاییانەی لای خوارەوە:

١- دوای تەواوبوونـی پەیماننامـەی عەقەبـەی یەکـەم پێغەمبـەرە(د.خ) .... نـارد بـۆ فێرکردنی خەڵکـی (یثـرب) .

(مصعب کوڕی عمیر ، ئەبوبەکری صدیق)

٢- دوای تەواوبوونی پەیماننامەی عەقەبەی دووەم پێغەمبەر .... نەقیبی هەڵبژارد.

(دوازدە ، پازدە)

٣- تەمەنی پێغەمبەر (د.خ) کاتێك (سروش)ی بۆ هات .... ساڵ بوو.

(چل ، چل و یەك)

وانەی حەوتەم
عائیشە دایکی باوەڕداران
(ڕەزای خودای لەسەر بێت)

ژیاننامەکەی:

عائیشـە کچـی ئەوبوبەکـری سـدیقە (ر.خ) لـە سـاڵی چوارەمـی پێغەمبەرایەتیـدا لـە دایـك بـووە لـەماڵێکی پـڕ لـە بـاوەڕ و دانایـی دا لـە دایـك و باوکێکـی بەخشـندە. گـەورە بـوو لەسـەر ڕەوشـتی بـەرز. لەسـەرەتای دەسـتپێکردنی بانگـەوازی ئیسـلامدا بـوو بـە موسـڵمان. کـە هێشـتا بەتەمـەن منداڵ بـوو. و نازنـاوی (ڕاسـتگۆیی) لێنـرا و ناسـرا بـە (دایکـی بـاوەڕداران).

هاوسەرگیری لەگەڵ پێغەمبەر دا (د.خ):

پێغەمبـەر (د.خ) هاوسـەرگیری کـرد لەگـەڵ عائیشـە دا دوای مردنـی خێزانـی یەکەمی(خدیجـە کچـی خویلـد). و خۆشەویسـترین کـەس بـوو لـەلای پێغەمبـەر(د.خ) لەبـەر ئـەوە بـوو لـە دوا ڕۆژەکانـی پێـش مردنـی کاتێـك زۆر نەخـۆش بـوو لـە ژوورەکـەی ئـەو دەمایـەوە.

عائیشە (٨) ساڵ و (٥) مانگ لەگەڵ پێغەمبەر دا(د.خ) ژیانی بەسەر برد.

کەسایەتی و زانستی عائیشە (ر.خ):

عائیشـە(ر.خ) لـە باوکیـەوە زۆر شـت لـە ئایـن فێربووبـوو پێـش چوونـە نـاو ماڵـی پێغەمبەرایەتییـەوە هەمـوو ڕۆشـنبیری کۆمەڵـگـەی ئـەو سـەردەمەی هەبـوو.

شـارەزایی فراوانـی لـە کاروبـاری ئایـن و حوکمـی شـەرعی ئاینـی ئیسـلامدا هەبـوو بەهـۆی زیرەکـی و بیرتیژیـەوە.

هاوەڵانـی پێغەمبـەر(د.خ) کاتێـك لـە کاروبـاری ئاینـدا گومانێکیـان هەبوایـە بـۆ گـەیشـتن بـە ڕاسـتییەکەی ئەگەڕانـەوە بـۆ لای عائیشـە(ر.خ) و زۆربـەی شـیکردنەوەی کاروبـاری ژنـان بـە تایبـەتـی دەگەڕێتـەوە بـۆ شـارەزایی ئـەو.

گێڕەوەیەکی راستگۆی فەرموودەکانی پێغەمبەر بوو. چونکە سەدەها فەرمووودەی پێغەمبەر(د.خ) گێڕاوەتەوە لە کاروباری ئاینی پیرۆزی ئیسلامدا. هەروەها ئەوەی پەیوەندی بە ژیانی تایبەتی خۆشیەوە هەبووبێت.

و لەدوای کۆچی دوایی پێغەمبەر(د.خ) ژیانی خۆی لە خزمەتی ئیسلامدا بەسەر بردووە، سەرچاوەیەکی گەورە بووە بۆ ڕاوێژکاری لە کاروباری ئاین دا و لەبارەی شەرع و ژیاندا پرسیاری لێکراوە. و ژیانی بەند بووە بە دڵسۆزی بۆ خودای گەورە.

پلە و پایەی لای موسڵمانان:

عائیشە(ر.خ) پلە و پایەیەکی بەرز و بەنرخی هەبووە لای موسڵمانان لەبەر ئەم هۆیانەی خوارەوە:

١- لەبەرئەوەی ژنی گەورەی نێردراوان موحەمەد(د.خ) بووە و دایکی باوەڕداران بووە و ڕاستگۆی کچی ڕاستگۆ بووە.

٢- پێغەمبەر(د.خ) وەسیەتی کردووە بە ڕێزگرتنی و هەروەها بە کەس و کارەکەشی هەموویان.

٣- پلە و پایەکی زانستی هەبووە چونکە ئەو زانا و شارەزا و گێڕەوەیەکی گەورە بووە بۆ فەرموودەکانی پێغەمبەر(د.خ).

٤- ژیانی پڕ بووە لە کار کردن و تێکۆشان لەپێناو بڵاوکردنەوەی ئاینی پیرۆزی ئیسلام و چەسپاندنی دادوەری و یەکسانی.

٥- باشترین و گەورەترین پێشەنگی هەموو موسڵمانان بووە، لەبەرئەوەی کەسایەتییەکی دەگمەنە لە مێژووی ئیسلامدا.

وانەی هەشتەم

بەرپرسیارێتی لەئیسلامدا

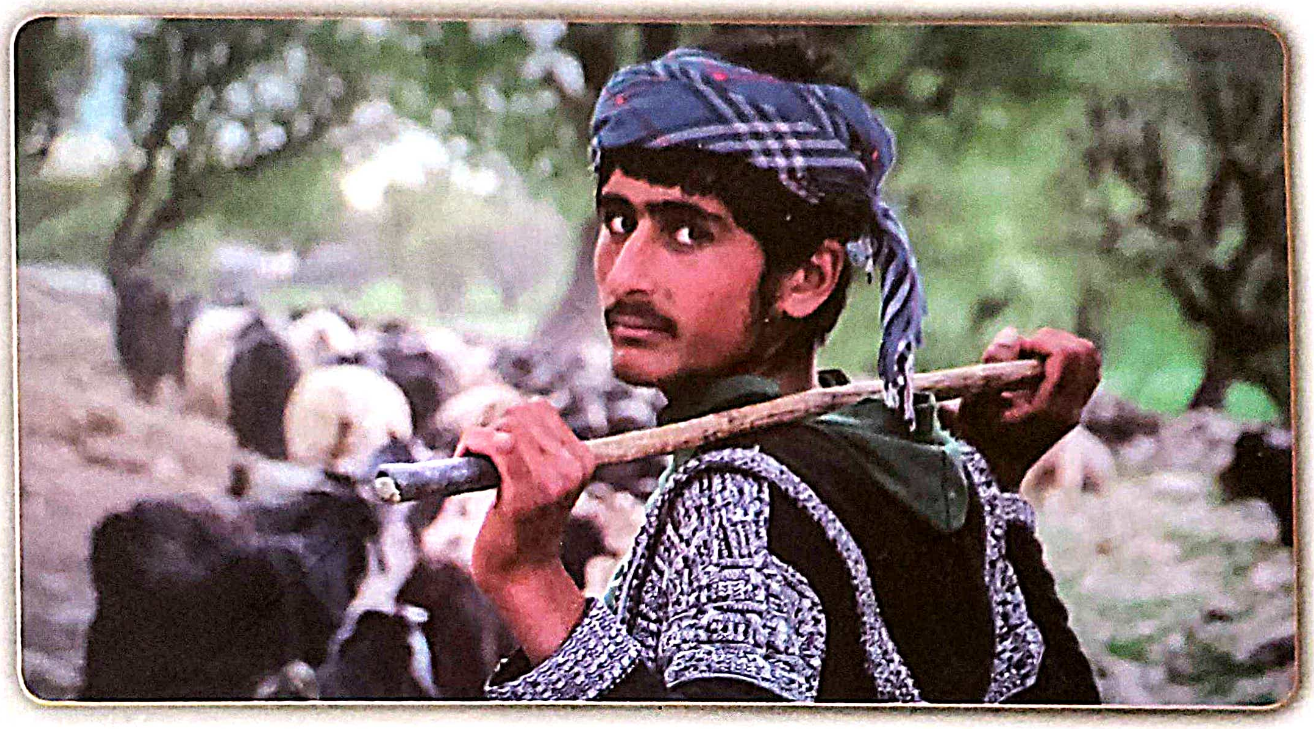

پێغەمبەر(د.خ) فەرمویەتی (**كلكم راعٍ وكلكم مسؤول عن رعيته، فالامام راعٍ وهو مسؤول عن رعيته، والرجل راعٍ على أهل بيته وهو مسؤول عن رعيته، والمرأة راعية فى بيت زوجها وهي مسؤولة عن رعيتها، والرجل راعٍ فى مال ابيه وهو مسؤول عن رعيته، فكلكم راعٍ وكلكم مسؤول عن رعيته**).

بوخاری گێڕاویەتەوە.

الراعي: واتە ئەوەی کاری موسڵمانان بەڕێوەدەبات وەك: (فەرمانڕەوا و بەرپرس و مێرد و خاوەنكار... هتد).

الرعية: هەموو ئەو کەسانەی کە ئەکەونە ژێردەست و دەسەڵاتی بەرپرسان لە لێپرسراو و مێرد و... هتد.

الامام: بە واتای فەرمانڕەوا و سەرۆك و بەرپرس دێت.

باسەکە:

١ - بەرپرسیارێتی لە ئیسلامدا سپاردەیە و شەریعەتی ئیسلام بنەمای بەرپرسیارێتی گشتگیری لە کۆمەڵگەی ئسلامیدا بڕیار داوە.

٢ - هەر تاکێك هەڵگری بەرپرسیارێتییە بەپێی ئەو شوێن و دەسەڵاتەی پێی دراوە.

٣ - بەرپرسیارێتی واتا کارکردن لەپێناو دابینکردنی بەرژەوەندی گشتیدا لە کۆمەڵگەیەکی دروستدا کە خۆشەویستی و برایەتی ئەندامەکانی پێکەوە لکاندبێت.

فەرمودەکەی پێغەمبەر(د.خ) کۆمەڵێك لەو بەرپرسیارێتییە تایبەتیانەی باس کردووە کە تایبەتن بەهەر ئەندامێك لەکۆمەڵگەکە (فەرمانڕەوا) و(پیاوان و ژنان) و(کارمەندان) لەخۆدەگرێت کە بە وشەی (راعٍ ــ واتا شوان) ئامازەی پێ دەدات. کە ئەمانەن:

١- چاودێری (سەرۆك) بۆ نەتەوەکەی و بەرپرسیارێتی لێیان:

سەرۆك بەرپرسی یەکەمە لە وڵاتدا و لەسەریەتی یاساکان جێبەجێبکات وپابەندبێت پێیان لەپێناو بەرژەوەندی گشتیدا. وسوربێت لەسەر پاراستنی ئاسایشی وڵات و پاراستن و جێگیربوونی ئاسودەیی لەنێوان ئەندامانی کۆمەڵدا لەسەر ئاستی ناوەوە ودەرەوە.

٢- چاودێری کردنی پیاوان بۆ خێزانەکانیان و بەرپرسیارێتی ئەوان:

ئاینی ئیسلام گرینگی داوە بە خێزان، چونکە خێزان بناغەی دروست بوون و یەکبوونی کۆمەڵگەیە. سەرۆکایتی خێزانی بەخشیوە بەپیاو و بەرپرسیتی خستووەتە ئەستۆی لە دابین کردنی پێویستی ژیان و پەروەردەکردنیان لەسەر ڕەوشتی جوان و زانست بەدەستهێنان.

٣- چاودێری (ئافرەت) بۆ ماڵی مێردەکەی و بەرپرسیارێتی ئەوان:

ئاینی ئیسلام بەرپرسیارێتی ئافرەتی بە شێوەیەك دیاری کردوە، کە گونجاوە لەگەڵ پێکهاتەی جەستەی و سۆزداریدا و هێنانەدی بەختەوەری خێزانی خستووەتە ئەستۆی بە جێبەجێکردنی کاروباری ماڵ و پەروەردەکردنی منداڵەکانی وپاراستنی سامانی مێردەکەی و باش خەرج کردنی.

٤- چاودێری کردنی کرێکار بۆ کارەکەی:

هەموو کرێکارێک سپێردراوە بۆ ئەو کارەی لەئەستۆی دایە، کە بەباش جێبەجێ بکات و کەمتەرخەم نەبێت لە کارەکەی، بەم شێوەیە دڵسۆز دەبێت.تەنانەت کوڕیش لە ماڵی باوکی.

ئەنجامی کەم تەرخەمی ونابەرپرسیارێتی لەکارەکاندا:

١- ئەبێتە هۆی لەناوچوونی مافی خەڵك و بڵاوبوونەوەی گەندەڵی.

٢- لەناوچوونی مافی ژن و مێردایەتی و تێکچوونی خێزان.

٣- بڵاوبوونەوەی گوێ نەدان و خۆپەرستی لەناو کۆمەڵدا.

٤- دەبێتە هۆی گیرۆدەبوونی نیشتمان بە داگیرکاری و دواکەوتن.

گفتوگۆ

١- تێڕوانینی ئیسلام چییە بۆ بەرپرسیارێتی؟

٢- ئەرکی فەرمانڕەوا یان سەرۆك چییە بەرامبەر بە گەل؟

٣- بەرپرسیارێتی پیاو لە خێزاندا ڕوون بکەرەوە؟

٤- بەرپرسیارێتی(ژن- ئافرەت) ڕوون بکەرەوە؟

٥- کرێکاری دڵسۆز کێیە؟

٦- خراپییەکانی خۆدزینەوە لە بەرپرسیارێتی چین؟بەکەمتەرخەمی تیایدا؟

٧- وەڵامی ڕاست هەڵبژێرە لەناوکەوانەکاندا بۆ هەریەك لەم بۆشاییانەی لای خوارەوە.

ئ- ....بەرپرسی یەکەمە لەوڵاتدا. (وەزیر ، سەرۆك)

ب- ئیسلام بەرپرسیارێتی کاروباری خێزانی سپاردووە بە .... (ژن ، پیاو)

پ- ئیسلام بەرپرسیارێتی پەروەردەکردنی منداڵی سپاردوە بە............ (ژن ، پیاو)

ت- هەموو کرێکارێك..............لەسەر ئەو کارەی پێی هەڵدەستێت. (بەرپرسە ، زۆرلێکراوە)

وانەی نۆیەم

دەمارگیری (زیان و چارەسەر)

پێغەمبەر (د.خ) فەرمویەتی: (**لیسَ مِنّا مَنْ دعا إلی عَصَبیّةِ، ولیسَ مِنّا مَنْ قاتلَ علی عصبیّةِ، ولیسَ مِنّا مَنْ ماتَ علی عصبیّةِ**) (رواه أبو داود).

واتا: پێغەمبەر (د.خ) فەرمویەتی (لە ئێمە نییە ئەو کەسەی بانگەوازی دەمارگیری دەکات، لە ئێمە نییە ئەو کەسەی شەڕ لەسەر دەمارگیری بکات، لە ئێمە نییە ئەو کەسەی لەڕێی دەمارگیری بمرێت).

دەمارگیری:

وەرگرتنی کارەکان بەتوڕەیی و بەزۆر و ڕەتکردنەوەی بەرامبەرەکەت، ئەگەر لەسەر ڕاستیش بێت. پێغەمبەرمان(محمد) (د.خ) لەم فەرموودەیەدا بۆمان ڕون دەکاتەوە کە ئیسلام ئاینی سۆز و بەزەیی و یەکسانی و ڕاستییە بۆ هەموو خەڵك، ئامانجی سەرەکی چەسپاندن وهاتنەدی بنەمای مرۆڤایەتیە. لەبەرئەوە ئیسلام تانە لەو کەسانە دەدا کە بانگەوازی دەمارگیری دەکەن. چونکە گۆشەگیری و تاکڕەوییە دەبێتە هۆی جیاگیری و شەڕ و ئاژاوە و دەستدرێژی کردن بەرانبەر خەڵکی تر، لەبەرئەوەی مرۆڤەکان هەموو لە یەك باوك و یەك دایکن. وئاینی ئیسلام داوای کراوەیی وخۆشگوزەرانی دەکات.

خودای گەورە دەفەرموێت: (يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ...) (الحجرات١٣).

ئەم ئایەتە پیرۆزە باس لە:

١- یەکبوونی ڕەگەز و پشتی خەڵك لە هەموو دنیادا دەکات.

٢- داوامان لێ دەکات هەموو جۆرە دەمارگیریی ڕەگەز و نەتەوە و ڕێباز و زمان لەناوبەرین.

٣- فەرمان بە دانایی و دواکەوتەی ژیری وزمانی شیرین بین لە بانگەواز و گفتوگۆکانماندا.

٤- داوامان لێ دەکات هەڵسوکەوتمان لەگەڵ غەیری موسڵماناندا باش بێت وئازاریان نەدەین، چونکە ئاینی ئیسلام لەسەر ئاشتی و دادوەری و یەکسانی بەندە.

پێغەمبەر (د.خ) داوامان لێ دەکات:

دەستدرێژی نەکەینە سەر (شوێنکەوتوانی ئاینی تر) یان ستەمیان لێبکەین، چونکە بەردەوام ئاینەکەمان داوای لێبوردەیی ئاینی و هزریمان لێ دەکات، لە ڕێی ڕێزگرتنی هەموو ئاین و ڕێباز و نەتەوەیەك و ڕێگەدان بە زیندوکردنەوەی بۆنەکان و ئازادیی بیروڕا و ئازادیی ڕادەربرین بۆ هەمووان ژیانی برایەتی و ئاشتی ڕێگە پێدراوە لەهەموو کاتێکدا.

هەڵوێستی ئیسلامی لێبوردە لەخەڵك:

١- ئیسلام ئاینی بەزەیی وبرایەتی وئاشتییە بۆ هەموو خەڵك.

٢- ئاینی ئیسلام تانە لە هەموو دەمارگیریەك دەدات.

٣- ئاینی ئیسلام هانی موسڵمانان دەدات بۆ لێبوردەیی و ڕێزگرتنی هەموو شوێنکەوتوانی ئاین و خێڵ و ڕێبازەکانی تر.

٤- پاراستنی ئازادییە سەرەکیەکانی خەڵکانی تر.

٥- داوامان لێ دەکات ڕێگەی ژیری ودانایی لە گفتوگۆ و لە ناکۆکیەکانماندا بگرینە بەر.

٦- خراپەنەکردن بەرامبەر خەڵکی ناموسڵمان وئازارنەدانیان وهێرش نەکردنە سەریان.

گفتوگۆ

١- بۆچی ئاینی ئیسلام تانە لە دەمارگیری دەدات؟ شێوەکانی دەمارگیری باس بکە؟

٢- هەندێك لە هۆکارەکانی بڵاوبوونەوەی دەمارگیری لە کۆمەڵگەدا باس بکە.

٣- مانای لێبوردەیی ڕون بکەرەوە.

٤- ئەم بۆشاییانە بە وشەی گونجاو پڕبکەرەوە.

أ- ئیسلام ئاینی .... ، .... هەموو خەڵکە.

ب-ئیسلام تانە لەو مرۆڤانە دەدات کەداوای .... ، .... دەکەن.

وانەی دەیەم

توڕەبوون (زیان و چارەسەر)

هەڵسوکەوتی مرۆڤ هەندێك جار لە حاڵەتێکی ئاسودەیی و هەندێك جاریش نائاسودەییە و ئەم حالەتە ناودەبرێ بە(ژیانی ویژدانی). ئەم حاڵەتە ویژدانیە هەندێك بەهۆی کاریگەری جۆراوجۆر دەبێت بە هۆکاری (توڕەبوون).

پێناسەی توڕەبوون:

لای زانا دەروونییەکان (دڵە ڕاوکێیەکی زۆرە توشی تاکەکان دەبێت، لە بنەڕەتەوە دەروونییە و هەڵسوکەوتی ئەو تاکە دەگرێتەوە لە بواری هەستکردن بە کارێك ڕودەدات) چونکە هەڵچوونە توندەکان، وەك پێکەنین یان گریان یان هەڵچونێکی بەهێز کارتێکردنێکە کە هەندێك جار کۆنترۆلی تەواوی ئەقل وهەست پێکردنی لەدەست دەدات.

کاریگەریەکانی هەڵچوون:

کاریگەریەکانی هەڵچوون لەسەر (لاشەو ئەقڵ وهەڵسوکەوت) بەگشتی دەکەوێت، لە کاریگەری پەرچەکرداری توڕەیی لەسەر لاشەی مرۆڤ:

١- گۆڕانی ڕەنگەکان.

٢- لەرزینی زۆری دەستەکان.

٣- تێکچوونی جوڵە و قسەکردن.

کاریگەریە ئەقڵیەکانی تورەیی:

١ - کاریگەری تورەبونی زۆر پێچەوانەی بیرکردنەوەی ڕاست و هەڵسوکەوتی چالاکە.

٢ - ژیرترین مرۆڤ ئەوانەن کە تورەییان کەمە. چونکە تورەبونی زۆر و لە ڕادەبەدەر مرۆڤ لە بیرکردنەوەی ڕاست لائەدات و مرۆڤ هیچ تێروانینێکی ڕاستی نامێنێت.

چارەسەری تورەبوون:

ڕێگەی چارەسەرکردنی تورەبوون پشت بەستە بە لایەنی هزری و هەستی مرۆڤەکان بە پشتبەستنی مرۆڤ بەیەکێك لەم کارانە.

١- بیرکردنەوەی مرۆڤ لەو شتانەی کە باس لە پلەوپایەی کپکردنەوەی تورەبوون و ئارامی و ئارەزوکردن بۆ وەرگرتنی پاداشتی زۆر، بەمە تورەبوونەکەی کەم دەبێتەوە، خودا دەفەرموێت: (...وَٱلۡكَٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ) (أل عمران ١٣٤).

٢- نەفسی خۆی بترسێنێت لە سزای خودا.

٣- خۆی لە ئەنجامی دوژمنایەتی و تۆڵە سەندنەوە ئاگادار بکاتەوە.

٤- لەکاتی تورەبوون دا بیر لەناشیرین بوونی ڕوخساری خۆی بکاتەوە.

٥- بیر لەو هۆکارە بکاتەوە کە دەیگەیەنێت بە ئارەزوی تۆڵە سەندنەوە، بەمەش لەگرنگیەکەی کەم دەکاتەوە.

گفتوگۆ

١- ئەمانە تەواو بکە:

ئ- لە کاریگەریە ئەقلیەکان بۆ هەڵچوون وتورەبوون ئەمانەن ١-..................... ٢-.......................

ب- تورەبوونی ئاسایی هاوکارە لە.....................

پ - کاریگەری وکاردانەوەی تورەبوون لەجەستەدا دەردەکەوێت لە:

ئ- ....، ب- ....، پ -. ....

٢ -ئەو کارانە چین کە مرۆڤ پشتیان پێ دەبەستێت لە چارەسەرکردنی تورەبووندا؟

ئ- .... ب- ....

پ -.................... ت- ....

ج-.....................

٣- ئایەتێکی قورئانی پیرۆز بڵێ لەبارەی ئەو کەسانەی کەتورەبوونیان کپ دەکەنەوە.

وانەی یازدەیەم

دلسۆزیی لە کارکردندا

پێغەمبەر(د.خ) فەرمویەتی: (إنَّ اللهَ عزَّ وجلَّ يحبُّ إذا عملَ أحدُكم عملاً أنْ يُتقِنَهُ).تەبەڕانی ریوایەتی کردووە. واتا: خودای گەورە ئەو کەسانەی خۆش دەوێت کە کارێکیان کرد بەکارامەیی و دڵسۆزیی بیکەن.

ئاینی ئیسلام بەرێزەوە دەڕوانێتە کارکردن و هانی موسڵمانانی داوە بۆ کارکردن و گرنگیەکی زۆری پێداوە. چونکە کارکردن بناغەی شارستانی و پێشکەوتنە. خودای گەورە دەستخۆشی لەو کرێکارانە دەکات کە کاردەکەن لەپێناو خۆیان و خێزانەکانیاندا.

پزیشك پێویستە دڵسۆز بێت لە کارەکەیدا بەرامبەر نەخۆشەکانی لە دەست نیشانکردنی نەخۆشی و پێدانی چارەسەر و دیاریکردنی دەرمان.

ئەندازیار پێویستە دڵسۆز بێت لەکاتی سەرپەرشتی کردنی باڵەخانەکاندا لەپێناو ساغ وسەلامەتی هەمواندا و دەرخستنی ڕوکەشێکی بیناسازی جوان.

ماموستاش پێویستە کارەکانی بەدڵسۆزیی ئەنجام بدات لە پێگەیاندنی نەوەیەکی نوێ و پەروەردەکردنی قوتابییان لەسەر ڕێبازێکی ڕاست.

کرێکاران بە هەموو جۆرە پیشەکان پێویستە کاربکەن بەهەموو توانا و چالاکی و سستی نەکەن لە ئەنجام دانی کارەکانیاندا. هەروەها بۆ هەموو ئەندامانی کۆمەڵ هەرکەس بەپێی کارەکەی.

مەرجەکانی دڵسۆزی لەکارکردندا:

١- پابەندبوون بە کاتی دیاریکردنی دەوام و نەچوونە دەرەوە.

٢- تەواوکردنی هەرکارێك کە پێت سپێردرا بەپێی پێوەرە داواکراوەکان.

٣- ووردبینی لە کارەکاندا و هەستکردن بەپەرسیارێتی و پشت گوێ نەخستنی کارەکان.

٤- دەستپاکی و بەرەنگاربونەوەی گەندەڵی و وەرنەگرتنی بەرتیل یان دەستکەوتنی سوود بە ڕێگەی نادروست.

٥- جێبەجێکردنی بنەمای دادوەری ویەکسانی لەنێوان ئەندامانی کۆمەڵدا.

گفتوگۆ

١- بۆچونی ئیسلام بەرامبەر کارکردن چییە؟

٢- گرنگترین مەرجەکانی دڵسۆزی لەکارکردندا چین؟

٣- قوتابی چۆن ئەبێت دڵسۆز بێت لەکارەکەیدا؟

٤- هەندێك لەو سەرپێچیانە دەستنیشان بکە، کە هەندێك لە کارمەندانی دەزگاکانی حکومەت پێی هەڵدەستن.

وانەی دوازدەیەم

ئیرەیی

ئیرەیی نەخۆشییەکی دەرونییە بەزۆری کەمێك لە خەڵك ئەتوانن خۆی لێ ڕزگاربکەن، ئەوانیش باوەڕدارە ڕاستەقینەکانن لەبەرئەوە گوتراوە:(هیچ لاشەیەك بەدەرنییە لە ئیرەیی، پیاوی خراپ ئاشکرای دەکات و پیاوی چاك دەیشارێتەوە).

ئیرەیی دووجۆرە:

١- ئیرەیی ڕاستەقینە(نەفرەت لێکراوە): ئەوەیە کە مرۆڤ حەز بکات ئەوەی هاوڕێیەکەی هەیەتی لەناوچێت.

٢- ئیرەیی (بەچاکە): ئەوەیە کە مرۆڤێك حەز بکات ئەوەی هاوڕێیەکەی هەیەتی ئەویش هەیبێت بەبێ ئەوەی حەز بە لەناوچونی ئەوی تر بکات.

ئ- ئەگەر بۆ سامانێکی دنیایی بێت دروست نییە.

ب- ئەگەر بۆ خوداپەرستی بێت دروستە.

وەك لە فەرمودەیەکی پێغەمبەر(د.خ) هاتووە: **(لاحسد الا فی اثنتین رجل أتاه الله مالاً فسلطه علی هلکته فی الحق، ورجل أتاه الله الحکمة فهو یقضي بها ویعلمها)**.

واتا: ئیرەیی تەنها لە دوو شتدا ڕێگەی پێدراوە، **یەکەم**: پیاوێك خودا سامانێکی پێداوە لەڕێی چاکەدا خەرجی بکات. **دووەم**: پیاوێك خودا زانستێکی داوەتێ خەڵکی فێربکات.

پێغەمبەر(د.خ) دەفەرموێت: **(إیاکم والحسد فإن الحسد یأکل الحسنات کما تأکل النار الحطب)**.

واتا: بەهیچ شێوەیەك ئیرەیی مەبەن، چونکە چاکەکانتان لەناو دەبات چۆن ئاگر دار لەناو دەبات.

دەرمانی لەناوبردنی ئیرەیی لە خودی خۆیدا:

١- کورت دەکرێتەوە لە(زانست وباوەڕدا). چونکە ئیرەیی زیانی هەیە بۆ خودی کەسەکە لەم دنیا و لەو دنیاشدا، ئەگەر هاتوو زانست و باوەڕی هەبوو بە ڕاستی پەیمانەکانی خودا ئەوا واز لە ئیرەیی ئەهێنێت.

٢- پشت بەستن بە خودای گەورە و گوتنی:(**حسبنا الله ونعم الوکیل**) لەبەرئەوەی خودای گەورە

فەرمویەتی (... وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ...) (الطلاق٣).

٣- خوداپەرستی خودای گەورە:(چونکە ئارام گرتن و خوداپەرستی مرۆڤ دووردەخەنەوە لە فێڵی فێڵبازان و مەکری مەکرکەران وەك پێغەمبەر (د.خ): بە(عبدالله کوری عەباس)ی فەرموە:(**احفظ الله يحفظك احفظ الله تجده تجاهك**).

٤- پەنابردن بەخودا لەشەڕی ئیرەبەران و ئەویش بە خوێندنەوەی دوو سورەتی(قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ......) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ ....). چونکە چاکترین پەنا بۆ مرۆڤ پەنابردنە بۆ خودا. بۆ بەرەنگاربونەوەی هەموو کارەساتێك.

٥- باس نەکردنی بەخششەکانی خودای گەورە لای ئیرەبەران وەك لە(أبو قتادە) دەیگێڕێتەوە کەپێغەمبەر(د.خ) فەرمویەتی: (خەوی خۆش لە خوداوەیە کەسێك خەوێکی خۆش ببینێت لای خۆشەویستانی نەبێت نەیگێڕێتەوە).

کاریگەرە خراپەکانی ئیرەیی:

١- ئیرەیی ئەبێتە هۆی کاردانەوەی دەرونی و جەستەیی.

٢- باری (تەندروستی) تێك دەچێت و نەخۆش دەکەوێت.

٣- ئیرەیی هۆکارێکە بۆ توشبوون بە نەخۆشی (برینی گەدە) وبەرزبوونەوەی (فشاری خوێن).

٤- ئیرەیی ئەبێتە هۆی (هەست بەتەنهایی کردن) و تێکچونی باری مێشك.

گفتوگۆ

١- ئیرەیی دووجۆرە: یەکەم ....

دووەم ....

بەکورتی باسیان بکە.

٢- بەکورتی باسی چارەسەرکردنی ئیرەیی بکە.

٣- فەرمودەیەکی پێغەمبەر(د.خ) بنووسە دەربارەی ڕێگرتن لە ئیرەیی.

وانەی سێزدەیەم

حەرامکردنی مادده هۆشبەرەکان

کێشەی مادده هۆشبەرەکان ترسناکترین کێشەی تەندروستی و کۆمەڵایەتی و دەروونییە، کە بەرەوڕوی جیهان دەبێتەوە.

(حەشیش و تلیاك و هیرۆیین) ڕوەکی سروشتین و بەرهەم هێنراوەکانیش کە دەبنە هۆی ژەهراویبوونی مێشك. بە مادده هۆشبەرەکان دەناسرێن، ئاینی ئیسلام بەبێ سڵەمینەوە و ترس حەرامیکردوون، چونکە دەچێتە خانەی خواردنەوە کحولییەکان. بۆیەش حەرامکراون، چونکە (مسکر – سەرخۆشکەرن) (مفتر – بێ هۆشکەرن).

پێغەمبەر (د.خ) داوای لێ کردووین لەم ماددانە دووربکەوینەوە کە زیان بە لاشەی مرۆڤ دەگەیەنن، جا لەڕێ خواردنەوە بێت یان بۆنکردن یان دەرزی لێدان بێت. (حەرامە) وەك خودای گەورە دەفەرموێت: (وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلۡقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِ وَأَحۡسِنُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ) (البقرة ١٩٥).

چونکە ئەو کەسەی کە ژەهر دەخوات یان زیان بە لاشەی خۆی دەگەیەنێت گومانی تێدا نییە کە خۆی دەخاتە مەترسییەوە چونکە قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەر (د.خ) گشتگیر و سەرتاسەرین. یاساکانی گشتییە و ئەوەی بچێتە خانەی ئەو گشتییەوە ئەگەر بەناویش نەهاتبێت ئەو یاسایە دەیگرێتەوە. بۆیە زاناکان کۆکن لەسەر حەرامکردنی حەشیش و هاوشێوەکانی هەرچەندە بەناو نەهاتووە بە تایبەتی، لەبەرئەوەی زیان بەخشە بە خودی مرۆڤ و تەندروستی گشتییەوە.

سەرجەم حکومەتەکان شەڕی مادده هۆشبەرەکان دەکەن و سزای زۆر توندیان داناوە بۆ ئەو کەسانەی کە بەکاری دەهێنن یان پڕوپاگەندەی بۆ دەکەن یان بازرگانی پێوەدەگەن. چونکە ئەوانە بازرگانی بە گیانی نەتەوەوە دەکەن. خودای میهرەبان دەفەرموێت: (إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوۡ يُصَلَّبُوٓاْ أَوۡ تُقَطَّعَ أَيۡدِيهِمۡ وَأَرۡجُلُهُم مِّنۡ خِلَٰفٍ أَوۡ يُنفَوۡاْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِۚ ذَٰلِكَ لَهُمۡ خِزۡيٞ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ) (المائدة ٣٣).

هەموو زانایانیش بە هەموو ڕەوتەکانیانەوە کۆکن لەسەر حەرامکردنی ماددەی هۆشبەر چونکە زیان بەخشە بە ئاین و ئەقل و سروشتی مرۆڤ.

ئەوەی کە مرۆڤ دووردەخاتەوە لەم کارانە تەنها باوەڕهێنانە بە خودا، کە گەورەترین ڕێگرە لە ئەنجامدانی هەموو چەوتییەکان و ئەوەی خۆی پڕچەك بکات بە باوەڕ ئەوە پارێزراوە لە زیانەکانی.

گفتوگۆ

١- هۆکاری توشبوون بە بەکارهێنانی ماددەی هۆشبەر چییە؟

٢- زیانی ماددەی هۆشبەر چییە؟ هەندێکیان بڵێ؟

٣- گەورەترین ڕێگر بۆ دوورکەوتنەوە لە مادەی هۆشبەر چییە؟

٤- چۆن دەوڵەتان دژایەتی مادە هۆشبەرەکان دەکەن؟

٥- ئایەتێکی قورئان بڵێ کە باس لە حەرامکردنی مادەی هۆشبەر دەکات؟

وەرزی دووەم

وانەی چواردەیەم

پەندەکانی چیرۆکەکانی قورئان

چیرۆکی یونس (سڵاوی خودای لێ بێت)

خـودا دەفەرموێـت: (وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ فَنَادَىٰ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ أَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ (٨٧) فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَنَجَّيۡنَٰهُ مِنَ ٱلۡغَمِّۚ وَكَذَٰلِكَ نُـۨجِي ٱلۡمُؤۡمِنِينَ (٨٨)) (الانبياء٨٧-٨٨). لەم ئایەتانەدا قورئان چیرۆکێک لە چیرۆکەکانی پێغەمبەر و نێردراوەکانمان بۆ دەگێڕێتەوە کاتێک بانگەوازی گەلەکەی دەکرد بۆ باوەڕهێنان بە خودا و دروستکەریان.

ئەم چیرۆکە پەندو ئامۆژگاری تێدایە کە دەبێت باوەڕداران سودی لێ وەربگرن. ئەویش چیرۆکی پێغەمبەر(یونس)ە (سڵاوی خودای لێ بێت).

(یونس کوری متى) پێغەمبەرێکی بەخشندە بووە خودای گەورە ناردی بۆ نەتەوەکەی بۆ ئەوەی ئامۆژگاریان بکات و ڕێگەی ڕاستیان نیشان بدات و ڕۆژی دواییان بیربخاتەوە و لەچوونە ناوئاگر بیانترسێنێت و بەهەشتیان لەدڵدا خۆشەویست بکات و فەرمانی چاکەیان پێ بکات و بانگەوازیان بکات بۆ خوداپەرستی.

بەردەوام(ذو النون)- (یونس) سڵاوی خودای لێ بێت، ئامۆژگاری قەومەکەی دەکرد بەڵام

کەسیان باوەڕیان پێ نەهێنا و ڕۆژێك داهات کە زۆر بێزاربوو لە گەلەکەی و زۆر تورەبوو، بڕیاری دا بەجێیان بهێڵێت و دوای (سێ ڕۆژ) خودای گەورە سزایەکی قورسیان بەسەردا بدات. قورئان باسی شوێنی نیشتەجێبوونی یونس ناکات، بەلام لە چیرۆکەکەوە دەردەکەوێت کە لە قەراغ دەریابووە. شیکەرەوانی قورئان وای بۆ دەچن کە خودای گەورە حەزرەتی (یونس)ی بۆخەڵکی (نینوی)(موسڵ) ناردبێت لەعیراق.

تورەبوونەکەی ڕێی دەریایی پێ گرتەبەر و سواری پاپۆڕێك بوو، بەڵام خودای گەورە هێشتا ڕێگەی نەدابوو کە(یونس) گەلەکەی بەجێبهێڵێت، یان نائومێد بێت لێیان و کاتێك خەڵکی دێیەکەی دڵنیابوون لەوەی کە(یونس) بەجێی هێشتوون و سزای خودای گەورە بەڕێوەیە، پەشیمان بونەوەو و گەڕانەوە بۆ ڕێگەی ڕاست وتۆبەیان کرد لەخراپەکانیان و داوای لێ خۆشبوونیان کرد وپاڕانەوە لە خودا، ژن و پیاو و کوڕ و کچ و دایکان گریان و فرمێسکی پەشیمانیان ڕشت و ژمارەیان نزیکەی سەد هەزار دەبوو و هەمویان باوەڕیان هێنا و خودای گەورە سزاکەی لەسەر لابردن.

لەبەرئەوەی (یونس) وازی لە بانگەوازی خودای گەورە هێنا و ڕاسپاردەکەی جێبەجێ نەکردبوو، خودای گەورە نەهەنگەکەی ئامادەکردووە کە(یونس) قوت بدات بەڵام بیپارێزێت و نە برینداری بکات و نە ئێسکەکانی تێك بشکێنێت.

یونس لەسکی نەهەنگەکەدا:

کاتێك یونس لەسکی نەهەنگەکەدا هەستی بەدڵتەنگی کرد، کە تاریکی ناوسکی نەهەنگەکە و تاریکی دەریا و تاریکی شەو دایگرت، داوای لێخۆشبوونی لەخودا کرد و نزای (لَّآ إِلَـٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَـٰنَكَ إِنِّی كُنتُ مِنَ ٱلظَّـٰلِمِینَ)(الانبیاء٨٧)، ی خوێند و خودای گەورە نزاکەی لێ وەرگرت ونەهەنگەکە(یونس) ی فرێدایە دەرەوە. (فَلَوۡلَآ أَنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلۡمُسَبِّحِینَ (١٤٣) لَلَبِثَ فِی بَطۡنِهِۦۤ إِلَىٰ یَوۡمِ یُبۡعَثُونَ (١٤٤)). (الصافات)،

لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە خودای گەورە دروستکەری هەموو شتەکانە و هەموو کارەکانی بەدەستە، وەك چۆن(یونس)ی خستە سکی نەهەنگەکەوە دوای ئەوە ڕزگاری کرد بۆ ئەوەی بگەڕێتەوە بۆ ناو نەتەوەکەی بۆ ئەوەی فەرمانی خودای گەورە بەجێبهێنێت.

گفتوگۆ

١ – بۆچی خودا (یونس)ی توشی ئەو ڕوداوە کرد؟

٢ – بۆچی خودا سزای گەلەکەی نەدا؟

٣ – هۆی چی بوو خودا لە (یونس) خۆش بوو و لە نەهەنگەکە ڕزگاری کرد؟

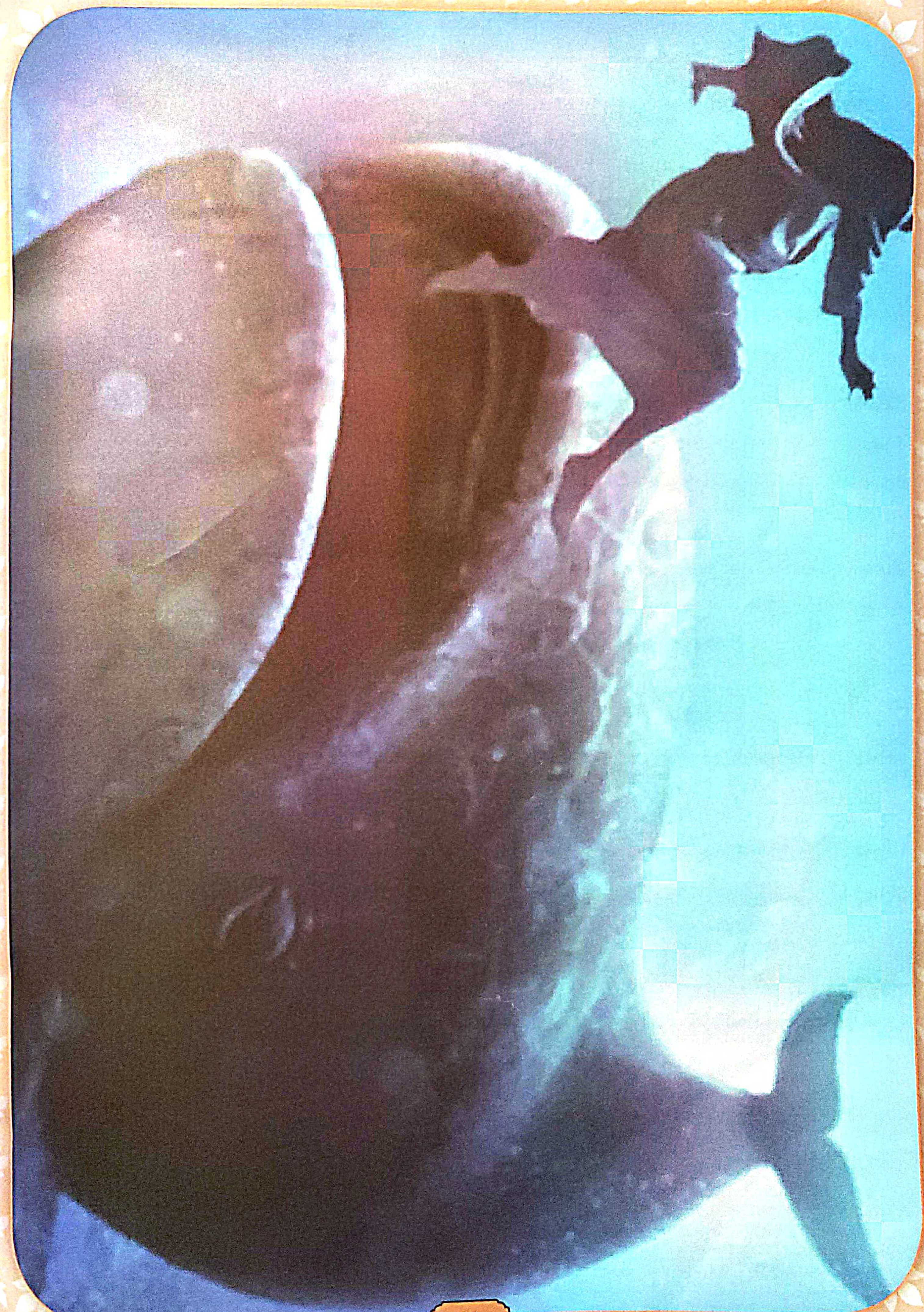

وانەی پازدەیەم
هاوەڵان و پلە و پایەیان لای موسڵمانان

هاوەڵان:

ئەو کەسانەن کە هاورێیەتیی پێغەمبەریان(د.خ) کردووە یان پێغەمبەریان(د.خ) لە ژیاندا بینیوە و باوەڕیان پێهێناوە و ئەوانیش ژمارەیان زۆرە و ژیانیان پڕە لەڕوداوی مەزن، کە مەودای بەهێزی باوەڕیان نیشاندەدات ئەوانەی کە خزمەتیان بە ئاینی ئیسلام گەیاندووە بە زانست و بە کردەوە و بە ڕەوشتی بەرزیان و هەموو شتێکی بەنرخیان بەخشیوە لەپێناو بەرز ڕاگرتنی وشەیی(لاإله الا الله).

لەهاوەڵە ناسراوەکانی پێغەمبەر (د.خ) (١٠ مژدە پێدراوەکەی بەهەشت) کە ئەوانەش چوار جێنشیەکەی پێغەمبەر (د.خ)(أبوبکر)(عومەری کوڕی خەتاب)(عوسمانی کوڕی عەفان)و(علی کوڕی أبو تالب)(ڕەزای خودایان لێ بێت).

هاوەڵان (أبوعبیدة الجراح) و (تەڵحەی کوڕی عوبێوڵڵا)(زوبێر کوڕی عەوام)و(عەبدولڕەحمانی کوڕی عەوف)و(سەعدی کوڕی ئەبو ووقاس) و (سەعیدی کوڕی زەید)(ر.خ) و هاوەڵان تەنها لە پیاوان نەبوون بەڵکو ژنە هاوەڵانیش هەبوون وەك (ژنانی پێغەمبەر (د.خ)وکچەکانی و هەڵبژاردەی دیکە لە ژنانی(قورەیش) و (یثرب)ئەوانەی بەشداربوون لە بانگەوازکردن و بڵاوکردنەوەی ئاینی پیرۆزی ئیسلام.

گفتوگۆ

١- هاوەڵان کێن و ژیانیان چۆن بووە؟

٢- ناوی هەندێك لە هاوەڵانی ژن و پیاو ئەوانەی ئەیانناسیت بنووسە؟

٣- گرنگترین ئەو شتانە چین کە هاوەڵان پێی ناسراون و شیاوی پێشەنگین بۆ موسڵمانان؟

وانەی شازدەیەم

دەستەبەری کۆمەڵایەتی

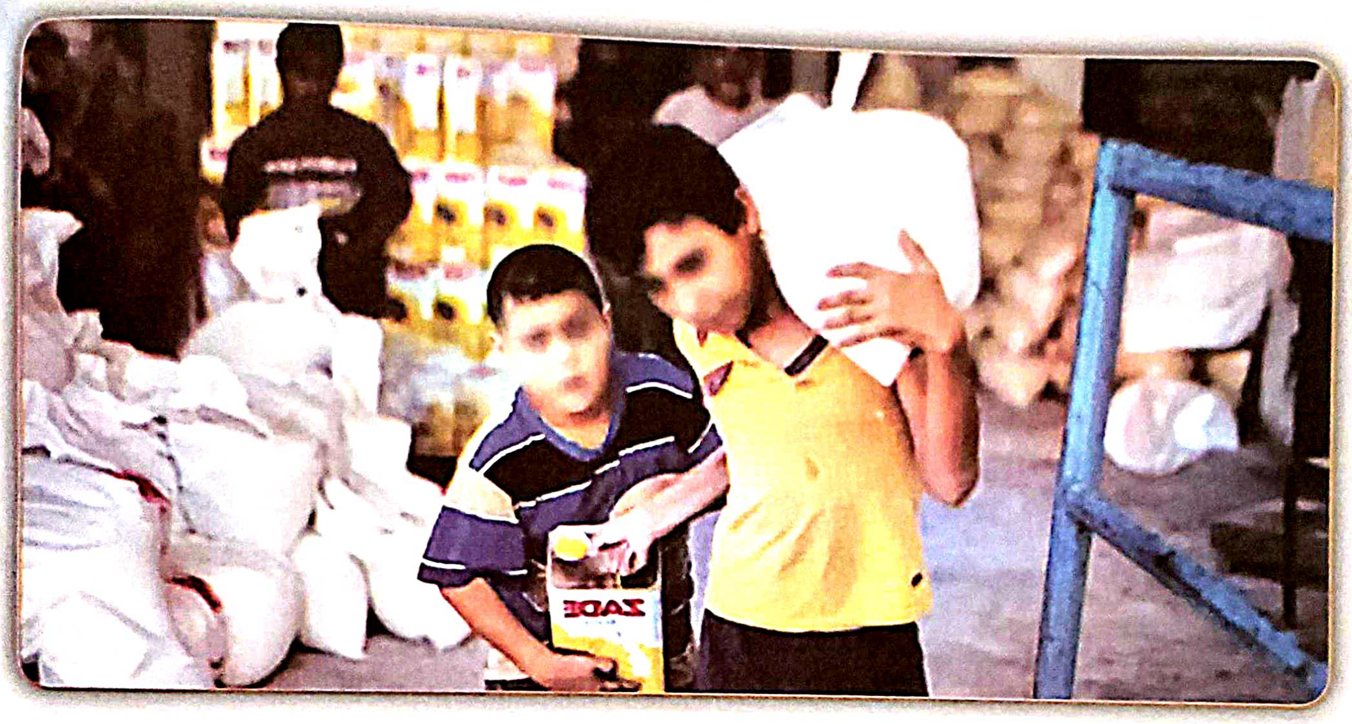

کورتەیەك دەربارەی دەستەبەری کۆمەڵایەتی:

مەبەست لە دەستەبەری کۆمەڵایەتی ئەوەیە کە هەموو ئەندامانی کۆمەڵگە بەشدارن لە پارێزگاری کردن لە بەرژەوەندییە گشتی و تایبەتیەکان و بەرنگاربوونەوەی گەندەڵی و زیان گەیاندنی مادی و مەعنەوی، بەجۆرێك کە هەموو ئەندامێك لەپاڵ ئەو مافانەی کە هەیەتی ئەرکی زۆری لەسەر شانە بەرامبەر ئەوکەسانەی کە ناتوانن پێویستیەکانیان جێبەجێبکەن. بە گەیاندنی ئەو پێداویستیانە بۆیان و دورخستنەوەی خراپە لێیان و پارێزگاری کردنیان.

دەستەبەری کۆمەڵایەتی سودێکی مادییە یان چی؟

دەستەبەری کۆمەڵایەتی بەند نییە لەسەر سوودی مادی، هەرچەندە بوونی مادە لە بنەما سەرەکیەکانییەتی، بەڵام ئەوە تێدەپەڕێنێت ومەبەست لێی هەموو پێویستییە کۆمەڵی و تاکییەکانە لە سوودی مادی و مەعنەوی و کۆمەڵایەتی ڕوناکبیری، بەمە هەموو مافە سەرەکیەکانی مرۆڤ لەخۆ دەگرێت تاك یان کۆمەڵ بن.

دەستەبەری ئەم واتایانە دەگرێتە خۆ:

چاکەکردن ، بەزەیی، چاکە، بەخشین، برایەتی، هاوکاری...هتد.

جۆرەکانی دەستەبەری کۆمەڵایەتی:

ئەو چین وتوێژانەی دەستەبەری دەیانگرێتەوە.

١- دەستەبەری ناوخێزان: پەیوەندی خێزان و ڕێکخستنی و دادوەری لەنێوان (پیاو و ژن لە مامەڵەی چاك لەنێوانیاندا و بەڕێوەبردن و پارێزگاریکردن لە منداڵان لە چاودێری و پەروەردەکردنیان).

٢- دەستەبەری تەمەن گەورە و پیر و تەڵاقدراو و بێوەژناندا.

٣- هاوکاری بێباوکان.

٤- دەستەبەری هەژار و کەم دەرامەتەکان.

٥- دەستەبەری مافی دراوسێیەتی.

٦- ڕێزگرتن لە خاوەن پێداویستییە تایبەتییەکان.

ئامرازەکانی ئیسلام لە جێبەجێکردنی هاوسەنگی کۆمەڵایەتی:

بەکارهێنانی ئەم ئامرازانە هاوسەنگی پەیوەستە بەپەروەردەی ویژدان و کاریگەری هەستکردنە بە بەرپرسیارێتی ناخی مرۆڤ و ئەو ئامرازانە بەندن لەسەر دوو هۆکار بۆئەوەی دەستەبەرییەکەی بێتەدی.

١- بەرپرسیارەتی کۆمەڵگە: دەوڵەت بەتەنها و بەبێ یارمەتی ئەندامانی کۆمەڵگە ناتوانێت دادوەری کۆمەڵایەتی یان بەخشین یارمەتیدانی خەڵك پیادەبکات.

٢- بەرپرسیارێتی تاك:

یەکەم ـ ئامرازی تاکی تەوزمی:

أ- زەکات.

ب- کەفارەت: ئەوەی کە موسڵمان دەیدات بە خێر بەرانبەر گوناهێك کە کردوویەتی بە مەبەستی لێخۆشبون.
پ- سەرفترە(صدقة الفطر): پێویستە لەسەر هەموو پیاوێك و ئەوەی کە بژێوی ژیانی ئەکەوێتە ئەستۆیەوە وەك ژن و منداڵ و دایك و باوك و خزمەتکار.
ت- فریاکەوتنی نەدار: ئەویش بە پێدانی پارە یان هەر هاوکاریەکی تر لە خواردن و جل و بەرگ بۆ خزم یان دراوسێ یان هەر کەسێکی تر کە پێویستی بە یارمەتی بێت.
ج- نەزر (النذور): ئەوەی کەموسڵمان بڕیاری ئەدات بیکات بە خێر.

دووەم ــ ئامرازی بەخشینی خۆبەخش:

ئـ- (وەقف – الوقف): ئەوەی کە پارەیەك یان موڵکێك ئەخاتە وەقفەوە بۆئەوەی سودەکەی لەبەرژەوەندی موسڵماناندا بەکاربهێنرێت.
ب- (وەسیەت – الوصیة): کەیەکێکە لە ئامرازەکانی دەستەبەری کە موسڵمانێك وەسیەت بکات پێش مردنی بەبەخشینی نزیکەی سێیەکی سەروەتەکەی بۆ خێر و چاکە.
پ- (بەخشین – الهبة): یەکێکە لە ئامرازەکانی بڵاوبونەوەی خۆشەویستی و چاکەکردن و پتەوکردنی پەیوەندی لەنێو ئەندامانی کۆمەڵدا.
ت- (دیاری – الهدیة): ئەمیش یەکێکە لەو ئامرازانەی دەبێتە هۆی بڵاوبونەوەی خۆشەویستی و پتەوکردنی پەیوەندی خزمایەتی لەنێو ئەندامانی کۆمەڵگەدا.

بەرپرسیارێتی دەوڵەت لە دەستەبەری کۆمەڵایەتیدا:

بەرپرسیارێتی دەوڵەت زۆر قورس و ترسناکە لە هێنانەدی دەستەبەری کۆمەڵایەتی. لەبەرئەوەی دەوڵەت بەرپرسی سەرەکییە لە چینی هەژاران، ئەوانەی هیچ جۆرە دەرامەتێکیان نییە، بەرپرسیارێتی دەوڵەت لەم خاڵانەدایە:

١- دابینکردنی سەرچاوەی دەرامەت:

حکومەت ناتوانێت دەستەبەری هەژاران بکات هەتا (خانەیەکی پارە)ی تایبەت نەکرێتەوە و ببێتە سەرچاوەیەك بۆ بەخشینی یارمەتی پێیان، ئەتوانین ئەو سەرچاوانە دەستنیشان بکەین کە دەوڵەت دەتوانێت دابینیان بکات، لەوانە:
ئـ- کۆکردنەوەی زەکات لە پارەی دەوڵەمەندەکان.
ب- سودوەرگرتن لەموڵکی وەقف.

پـ- سودوەرگرتن لەدەستەبەری کۆمەڵایەتی.

د- سودوەرگرتن لەپەنابردن بۆ دەوڵەمەندەکان لەکاتی پێویستدا.

٢-دابەشکردنی پارە بەسەر پێشیاوانیدا:

پێویستە لەسەر حکومەت هەڵسێت بەدابەشکردنی پارە بەسەر ئەوانەی دەستەبەری کۆمەلایەتی دەیانگرێتەوە.

٣- دۆزینەوەی هەلی کار بۆ ئەوانەی تواناى کارکردنیان هەیە.

گفتوگۆ

١- مەبەست لە دەستەبەری کۆمەلایەتی چییە؟ ڕونی بکەرەوە.

٢- ئەو هۆکارە خۆبەخشانە چین کە دەستەبەری کۆمەڵایەتی دابین دەکەن؟ بیان ژمێرە.

٣- (بەخشین - الهبة) و (دیاری - الهدیة). چی دابین دەکەن؟

٤- مەبەست لە(نەزر) چییە؟

وانەی حەڤدەیەم

دەستەبەری هەتیو

هەتیو:

ئەو منداڵەیە کە باوکی نامێنێت پێش باڵغبوونی، بەڵام ئەوەی دایکی لە دەست بدات هەتیو نییە، چونکە باوکی بەخێوی دەکات و ئەگەر منداڵەکە هەراشبوو ئەوا بە هەتیو دانانرێت، چونکە پێویستی بە کەس نابێت چاودێری بکات.

دەستەبەری هەتیو:

ئەویش هەستانە بە کاروباری هەتیو لە پەروەدەکردن و فێرکردن و ئەوەی هەتیو پێویستی پێیەتی، و ئەو کەسانەی بەم کارە هەڵدەستن خزمن ئەگەر نەبوو، ئەوە پیاوچاکان یان حکومەت بەم کارە هەڵدەستێت. لە ڕێگەی فەرمانگەی (چاودێری کۆمەڵایەتی – الرعاية الاجتماعية) و خودای گەورە ئەم ئەرکە گرنگە دوپات دەکاتەوە ئەویش بە چاودێریکردنی هەتیو و نەچەوسێنرێتەوە و ئازاری دەروونی و جەستەیی نەدرێت. بەڵکو پێویستە بە چاکە مامەڵەکردنی و بەوگرنگییەی کە خودای گەورە بە هەتیوی داوە وەك دەفەرموێت: (وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ ...) (الانعام ١٥٢).

پێویستیەکانی سەرشانی دەستەبەری هەتیو:

١- چاکەکردن بەرامبەری و نزیک بونەوە و دەربڕینی خۆشەویستی بۆی.
٢- پاراستنی سەروەت و سامانی هەتیوەکە.
٣- گرنگیدان بە پۆشاک و خواردن و چاودێریکردنی زانستی و تەندروستی هەتیوەکە.
٤- ڕێنماییکردنی بەوەی کە هاوڕێیەتی لەگەڵ خەڵکانی خراپدا نەکات.

هەڵوێستی ئیسلام بەرامبەر هەتیو لەم چەند خاڵە دا کورت دەکەینەوە:

١- پێویستە مامەڵەیەکی چاک لەگەڵ هەتیودا بکەین. وەك پێغەمبەر (د.خ) کە دەستی بەزەیی و سۆزی بەسەر هەتیواندا دەهێنا.

٢- پێغەمبەر (د.خ) پلە و پایەی بەرپرسی هەتیو لای خودای گەورە روون دەکاتەوە، کە دەفەرموێت: **(انا وكافل اليتيم فى الجنة كهاتين واشار باصبعيه السبابة والوسطى)** رواه البخارى. واتا: من و ئەو کەسەی دەستەبەری هەتیو دەکات، وەك ئەمەین، هەردوو پەنجەی پێکەوە نا. واتا لە یەك ئاستداین.

٣- ڕێگرتن لە خواردنی پارەی هەتیو و دەستکاریکردن و خەرجکردنی دور لە بەرژەوەندی هەتیوەکە. خودا دەفەرموێت: (وَلَا تَقْرَبُوا۟ مَالَ ٱلْيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ...) (الانعام١٥٢).

باشترین بەڵگە ئەوەیە کە پێغەمبەر (د.خ) خۆی هەتیو بووە و خودای گەورە لای مامی جێی بۆ کردۆتەوە و نەزان بووە لە زانینی کاروباری ئاین خودای گەورە فێری کردووە، هەژار بووە خودای گەورە بە بەرنامەی ئیسلام دەوڵەمەندی کردووە، کە بۆ هەموو نەوەی ئادەم لە سەر زەوی ناردووە. وەك لە سورەتی (زوحا) هاتووە.

گفتوگۆ

١- چی پێویستە لەسەرمان بەرامبەر کەسێك داوای یارمەتیمان لێ بکات؟
٢- هەتیو کێیە؟
٣- ئەو کەسەی بەرپرسێتی هەتیو ئەگرێتە خۆ کێیە؟
٤- پێویستیەکانی بەرپرسی هەتیو باس بکە؟
٥- هۆی هاتنە خوارەوەی سورەتی (زوحا) چییە؟
٦- فەرمودەیەك لە بارەی گرنگی بەرپرسیاریەتی هەتیو بنووسە؟

وانەی هەژدەیەم

ڕێگرتن لە بەفیرۆدان و زیادەڕۆیی

بەفیرۆدان و زیادەڕۆیی:

ئەوەیە کە پارەی زۆر سەرف بکەین یان لە ڕادەی ئاسایی خۆی لە خواردن و پۆشاك و نیشتەجێبوون و لە خۆشیەکانی ژیان.

خودای گەورە فەرمانی ئەوەمان پێ دەکات کە زیادەڕۆیی نەکەین کە دەفەرموێت:(... وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ وَلَا تُسْرِفُوٓا۟ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْرِفِينَ) (الاعراف ٣١).

چونکە سامان ڕاسپاردەیە پێویستە بەباشی و بەشێوەیەکی تەندروست مامەڵەی پێ بکەین و بەخراپی بەکاری نەهێنین لەبەرئەوەی یەکێکە لە بەخششەکانی خودای گەورە و موسلمان بەرپرسیارە لای خودای گەورە بەرامبەر بەکارهێنانی سەروەتەکەی وەك دەفەرموێت: (وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ ٱلْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا) (الاسراء ٢٩).

خودای گەورە لەم ئایاتەدا بنەمایەکی داناوە، ئەویش ئەوەیە کە چاکترین کار ناوەندێتییە نە مەسرەفی زۆر و نە بەڕەزیلی کردن و دەستگرتنەوە بەڵکو لە ناوەندی هەردووکیان.

بوارەکانی بەفیرۆدان و زیادەڕۆیی:

بەفیرۆدان لە هەموو بوارەکانی ژیان هەیە، بەڵام دیارترینیان ئەمانەن:

١- زیادەڕۆیی لە بەکارهێنانی ئاو و کردنەوەی بەلوعەی ماڵان بۆ ماوەیەکی زۆر بەبێ هۆ.

٢- زیادەڕۆیی لە بەکارهێنانی کارەبا و نەکوژاندنەوەی ڕوناکی و ئامێرە نا پێویستەکان.

٣- زیادەڕۆیی لە بۆنە ئاینی و کۆمەڵایەتییەکاندا، وەك ئاهەنگی ژنهێنان و لە دایکبوون و پرسە و داوەتی خواردنی گەورە، بەبێ زیادەڕۆیی لە خواردن و خواردنەوەدا.

زیان و ئەنجامەکانی بەفیرۆدان:

١- سەرفکردنی پارە لەشتی ناپێویستدا.

٢- بەرەنگاری فەرمانی خودا و ملکەچی شەیتانی تێدایە.

٣- جلەوشلکردن بۆ ئارەزووەکان و دوورکەوتنەوە لە ڕاستی.

٤- دەبێتە هۆی نەریتی خراپ و خۆهەڵکێشان و گوێنەدان.

گفتوگۆ

١- واتای زیادەڕۆیی چییە؟

٢- خودای گەورە بەچی فەرمانمان پێ دەکات لە خەرجکردنی دەرامەت بۆ پێداویستییەکانمان؟

٣- هەندێك لە بوارەکانی زیادەڕۆیی باس بکە؟

٤- گرنگترین زیانەکانی بەفیرۆدان بڵێ؟

ئەمانە تەواو بکە:

١. موسوڵمان بەرپرسیارە بەرامبەر .... کە ئەبێت چۆن بیکات.

٢. باشترین کارکردن ....کەیەتی.

٣. بەخشینەوە لە کاروباری ....

٤. قال تعالی: (وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ .... إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ ٱلْبَسْطِ فَتَقْعُدَ ....).

وانەی نۆزدەیەم

حەج و مەرجەکانی

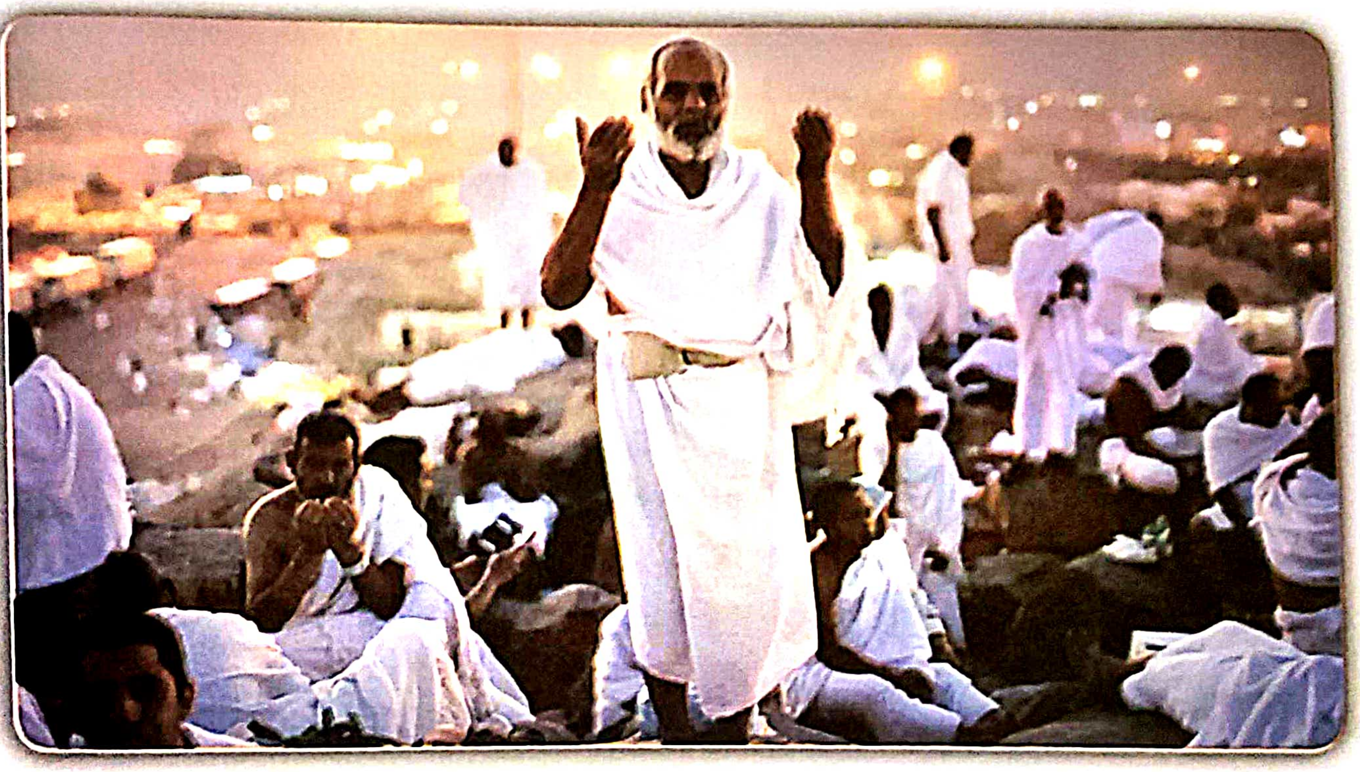

خودای گەورە دەفەرموێت: (وَأَذِّن فِي ٱلنَّاسِ بِٱلۡحَجِّ يَأۡتُوكَ رِجَالٗا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٖ يَأۡتِينَ مِن
كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٖ (٢٧) لِّيَشۡهَدُواْ مَنَٰفِعَ لَهُمۡ وَيَذۡكُرُواْ ٱسۡمَ ٱللَّهِ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡلُومَٰتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم ...
(٢٨)) (الحج).

حەج:

ئەرکی پێنجەمە لە ئەرکەکانی ئیسلام بەپێی فەرمودەیی پێغەمبەر (د.خ): (**بني الإسلام على خمس شهادة أن لا إله الاالله و أن محمداً رسول الله، و إقام الصلاة، وإيتاء الزكاة، وصوم رمضان، وحج البيت من استطاع إليه سبيلا**). حەج فەرزە لەسەر هەر موسوڵمانێك كە تواناى هەبێت وەك لە قورئاندا هاتووە، خوا دەفەرموێت: (وَأَذِّن فِي ٱلنَّاسِ بِٱلۡحَجِّ .....)(الحج٢٧). حەج تەنها یەك جار لە تەمەن دا پێویستە.

حەج لە ساڵی (٩)ی كۆچیدا فەرزكرا ، پێویستە موسوڵمان لە تەمەنیدا تەنها یەك جار حەج بكات.
ئەگەر موسوڵمانێك جارێك زیاتر چوو بۆ حەج ئەوە بە سوننە و خۆبەخش بۆی دادەنرێت.

مەرجەكانی حەج كردن:

١- ئیسلام بوون: واتای دروست نییە خەڵكی غەیری موسوڵمان حەج بكەن.

٢- ژیری: چونكە حەج لەسەر شێت ئەرك نیە هەتا چاك دەبێتەوە.

٣- هەراشبوون: چونكە حەج لەسەر منداڵ ئەرك نییە.

٤- ئازادی: حەج لەسەر كۆیلە ئەرك نییە بەڵام ئەم مەرجە ئێستا نەماوە.

٥- توانا: بە واتای ئەوەی حەج لەسەر موسوڵمانێك ئەركە، توانای جەستەیی و دارایی هەبێت.

پاداشتی حەج:

لە پێغەمبەر (د.خ) فەرمودە گێردراوەتەوە كە باس لە بەرزی و پیرۆزی حەج دەكات و باسی ئەو پاداشتە دەكات كە موسوڵمان بە دەستی دێنێت لە بەجێهێنانی پایەیەك لە پایەكانی ئیسلام كە فەرمویەتی: (**تابعوا بين الحج والعمرة، فإنهما ينفيان الفقر والذنوب كما ينفي الكير خبث الحديد والذهب والفضة، وليس للحجة المبرورة ثواب إلا الجنة**). واتا: بەردەوام بن لەسەر حەج و عومرە، چونكە هەژاری و گوناە ڕەش دەكەنەوە، وەك چۆن ئاگری كورە چڵك و پیسی لەسەر ئاسن و زێڕ و زیو لادەبات.

جۆرەکانی حەج:

حەج بە پێی سروشتی جێبەجێکردنی دەکرێت بەسێ جۆرەوە:

١- حەجی (چێژ بینین – التمتع):

ئەوەیە کە حاجی یەکەم جار نیەتی عومرە بهێنێت ئەویش لە (١٠) ڕۆژانی یەکەمی مانگی (ذوالحجة) ئینجا لە (**میقات**) جلی ئیحرام لەبەربکات بڵێ (**لبيك بعمرە**) دوای ئەوە حاجی بچێت بۆ مەککە دوای گەیشتنی کاروباری (**طواف**) و (**سعي**) تەواو بکات و جلی ئیحرام دابکەنێت لە (**تقصیر**) و دوای ئەوە هەموو شتێکی بۆ هەیە تەنانەت جووتبوون لەگەڵ ژنەکەی، بەم شێوەیە دەمێنێتەوە هەتا ڕۆژی (٨)ی (ذو الحجة) جارێکی دیکە ئیحرامی حەج دەپۆشێت و کاروبارەکانی دیکەی حەجکردن لە وەستان لە عەرەفە و (**طواف**) و (**السعي**) تەواو دەکات بەم شێوەیە حەجی تەواوی بۆ دەنوسرێت.

٢- حەجی پێکەوە (القران):

ئەوەیە کە حاجی لەگەڵا لەبەرکردنی پۆشاکی ئیحرام نیەتی حەج و عومرە پێکەوە بهێنیت بڵێ (**لبيك بحج و عمرة**)، ئینجا دەچێتە مەککە و (**طواف**)ی هاتن دەکات و بە پۆشاکی ئیحرامەوە دەمێنێتەوە تا کاتی هاتنی حەج، دوای ئەوە کاروباری وەستان لە عەرەفە و شەیتان ڕەجمکردن (**بەردبارانکردن**) تەواو دەکات و لەسەری نییە جارێکی تر (**طواف**) و (**سعي**)ی عومرە دوبارە بکاتەوە.

٣- حەجی تەنها (الافراد):

ئەوەیە کە حاجی نیەتی حەج بهێنێت لە کاتی پۆشینی ئیحرام تەنها بڵێت (**لبيك بحج**) ئینجا دەچێتە مەککە و (**طواف**) دەکات و هەتا کاتی حەج بە ئیحرامەوە دەمێنێتەوە کاروباری حەج جێبەجێ دەکات، کە تەواوبوو پۆشاکی ئیحرام دادەکەنێت کە لە مەککە دەرچوو جارێکی دیکە پۆشاکی ئیحرام دەپۆشێت بە نیازی (**عومرە**) و کاروباری عومرە جێبەجێ دەکات.

وانەی بیست

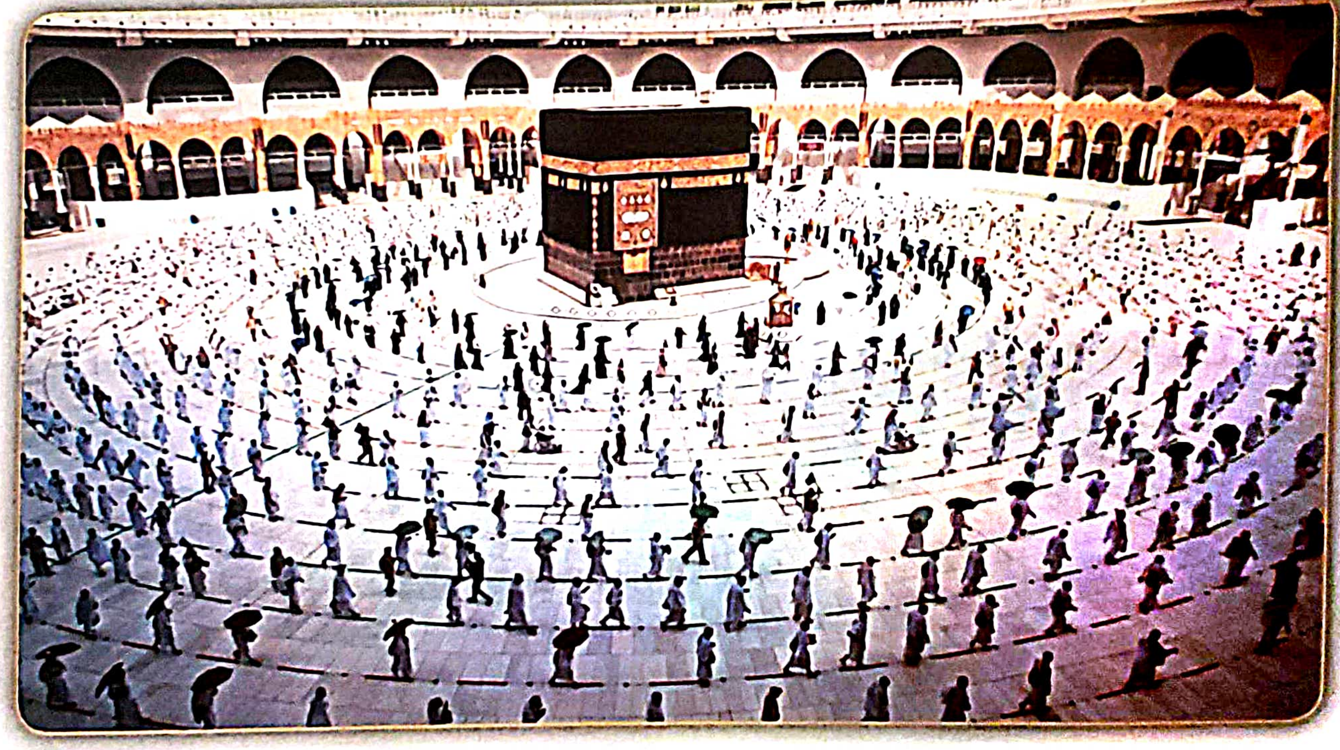

کاتی حەجکردن:

بریتییە لەو ڕۆژە دیاریکراوانەی کە حەجیان تیادا دەکرێت. بەڵام شوێنەکان ئەو شوێنانەن کە پێغەمبەر (د.خ) دیاری کردون بۆ پۆشینی جلی ئیحرام ئەویش بەم شێوەیە:

ئیحرام:

١- ئیحرام پۆشین پایەی یەکەمە لە پایەکانی حەج، ئەویش نیەتی چوونە حەج هاوکات بەکارکردنی کارەکانی حەج وەك (تلبیة) واتا گوتنی (**لبیك اللهم لبیك....**) ئەویش یەکێکە لە پێویستیەکانی ئیحرام.

٢- ئەو کەسەی واز لەم پایەیە بهێنێت لە سەریەتی (ئاژەڵێك بکاتە قوربانی) یان (سێ ڕۆژ بەڕۆژو بێت) یان (شەش موسوڵمان تێر بکات).

٣ - ئەگەر موسوڵمان گەیشتە (**میقات**) دروستە نینۆکەکانی بکات و مووی زیادە لە لەشی بکاتەوە، ئینجا خۆی بشوات و دەست نوێژ بگریت و جلی ئیحرام بپۆشێت کە بریتییە لە جلی ئیحرام پۆشینی سەرشان و لەش بە پۆشاکی سپی پاك، بەڵام ژن هەر بەرگێك بپۆشێت بەئارەزووی خۆی بە مەرجێك لەشی داپۆشێت بە بێ گوێدانە ڕەنگێکی تایبەت. بەڵام خۆی بەدوور دەگرێت لە پۆشینی دەستکێش و پەچە.

٤ - دوای ئەوە دوو ڕکات نوێژی ئیحرام بەستن دەکات و نیەتی حەج کردن دەهێنێت.

٥ - ئەگەر حاجی لە ئیحرام تەواو بوو دەچێت بۆ میقات، کە گەیشتە شاری مەککە دەڵێت (خودایە ئەمە حەرەم و پەنای تۆیە خوێن و گۆشتم لە ئاگر بپارێزە و لە ئازار بەدوورمخە، ڕۆژی زیندوکردنەوەی لە بەندە باشەکانت و پیاوچاك و خەڵکی خوداپەرست هەژمارم بکە ئەی خودای هەموو خەڵك) و کە چووە (مسجد الحرام) دەڵێت: **(لا إلـه إلاّ الله و الله أكبر اللهم أنت السلام ومنك السلام تباركتَ ياذا الجلالِ والإكرام، اللهم زد هذا البيت تشريفاً وتعظيماً وتكريماً ومهابةً ورفعةً و براً، وزد من زارَهُ شرفاً وتعظيماً وتكريماً ومهابةً ورفعةً وبراً).**

ڕۆژی ئاودێری (یوم التروية):

١ - ڕۆژی (التروية) ڕۆژی (٨)ی مانگی (ذي الحجة)یە، و بەم ناوە ناونراوە چونکە خەڵکەکە ئاوی تەواو دەخۆنەوە لە مەککەوە ئاو لەگەڵ خۆیان هەڵدەگرن و دەچن بۆ (منى).

٢ - مانەوە لە (منى) سونەتە ئەرك نییە، ئەگەر حاجی چوو بۆ (عەرەفە) و لە (منى) نەمایەوە لە شەوی (٩)یەمدا زەرەری نییە.

٣ - نوێژی (نیوەڕۆ و عەسر و ئێوارە و خەوتنان) کورت دەکاتەوە(قصر) و کۆیانناکاتەوە، واتا (جمع) ناکات.

٤ - شەو لەوێ دەمێنێنەوە، دوای ئەوە حاجی نوێژی بەیانی دەکات و لە (منى)وە دەچێت بۆ (عەرەفە) بۆ بەسەربردنی (ڕۆژی حەجی گەورە).

ڕۆژی عەرەفە:

١ - ڕۆژی عەرەفە (٩) مانگی (ذي الحجة) یە، و یەکێکە لە گرنگترین پایەکانی حەج.

٢ - عەرەفە دەکەوێتە ڕۆژهەڵاتی شاری مەککە.

٣ - لە ڕۆژی (٩)ی (ذي الحجة)دا حاجیان لە (منی)وە دەکەونە ڕێ بەرەو (عەرەفە) بۆ ڕاوەستان. و ئەو ڕاوەستانە دێتەدی لە وەستان لە هەر بەشێك لە بەشەکانی (عەرەفە) بە پیادە بێت یان بەسواری یان بەڕاکشاوی، و ئەگەر حاجی نەوەستێت لە سنوری عەرەفەدا حەجەکەی بەتاڵ دەبێتەوە.

٤ - ڕاوەستان لە عەرەفە یەکێکە لە گرنگترین پایەکان بەپێی فەرمووودەکەی پێغەمبەر (د.خ) کە فەرمویەتی:(الحج عرفة) و کاتی وەستان لە عەرەفە لە نیوەڕۆی ئەو ڕۆژەوە دەست پێدەکات هەتا بەرەبەیانی ڕۆژی داهاتوو کە یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربان دەکات، کە تیایدا حاجی نوێژی نیوەڕۆ و عەسر بە (جمع تقديم) دەکات بەیەك بانگ و دوو قامەت کردن.

٥ - دەبێت حاجی ڕۆژی عەرەفە زۆر دوعا و پاڕانەوە بکات و (تلبية) بکات.

٦ - حاجیان تا ڕۆژئاوابوون دەمێننەوە و دوای ڕۆژئاوابوون دەچن بۆ (مزدلفة) بۆ شەو مانەوە لێی و حاجیان نوێژی (ئێوارە و خەوتنان دەکەن)بە (جمع تأخير) بە واتای دواخستنی نوێژی (ئێوارە) تا کاتی (خەوتنان) و دروستە حاجی پاڕانەوەی زۆر ئەنجام بدات، وهەروەها حاجی بەرد کۆدەکاتەوە کە ژمارەی (**٧بەرد**)ە بۆ هەر جارێك (لە دەنکە نۆك گەورەتر و لە جەخت بچوکتر بێت).

٧ - ئەو شەوە حاجی لە (مزدلفة) دەمێنێتەوە و بەرەبەیان دەکەوێتە ڕێ بۆ (منی) بۆ ڕەجمکردنی شیتانی گەورە (واتە: بەردبارانکردنی شەیتان).

جەژنی قوربان:

١ - ڕۆژی (دەیەم) لە مانگی (ذي الحجة) یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربانە، دوای نوێژی بەیانی حاجیان لە (مزدلفە) دەکەونە ڕێ بۆ (منی) و شەیتان ڕەجمکردن. کاتی ڕەجمکردنەکە لەبەرەبەیانی جەژنی قوربانەوە دەست پێدەکات هەتا بەرەبەیانی ڕۆژی داهاتوو.

٢ - کە حاجی لە ڕەجمکردن دەبێتەوە قوربانیەك سەر دەبڕێت کە بریتییە لە (**حوشتر** یان **مانگا** یان **مەڕ**) و قوربانی واجبە لەسەر هەموو حاجیەکی (متمتع) یان (القارن) و دروستە لە کاتی قوربانیەکەدا بڵێت: (**بسم الله والله أكبر اللهم منك ولك، اللهم تقبل مني**).

٣ - دوای ئەوەی قوربانیەکە دەکات، سەری دەتاشێت یان کورتی دەکاتەوە، و تاشین باشترە لە کورتکردنەوەی چونکە پێغەمبەر (د.خ) سێ جار داوای ڕەحمەتی بۆ ئەوانە کردوە کە سەر دەتاشن تەنها یەکجار داوای ڕەحمەتی بۆ ئەوانە کردووە کە کورتی دەکەنەوە.بەڵام ئافرەت تەنها کورتی دەکەنەوە.

٤ - دوای ڕەجمی شەیتان و قژ کورتکردنەوە بۆ حاجی هەموو شتێك دروستە بیکات، وەك چوونە لای هاوسەری، و بەمە دەوترێت حەڵاڵی یەکەم کە حاجی تیایدا دەتوانێت ئیحرام داکەنێت و خۆی بۆن خۆش بکات و جوانترین جل و بەرگ لەبەر بکات.

لە دوای ئەو کارانەی پێشو حاجی دەچێتەوە بۆ مەککە بۆ ئەوەی (**طواف الأفاضة**) بکات کە ئەویش یەکێکە لە پایەکانی حەج، وەك لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە :(ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ)(الحج٢٩). دوای ئەوە دوو ڕکات نوێژ دەکات لە مەقامی ئیبراهیم و دروستە ئاوی زمزم بخواتەوە و ئینجا حاجی سەفا و مەروە دەکات بە مەرجێك حاجی بە (**تمتع**) حەجی کردبێت چونکە ڕاکردن لە نێوان سەفا و مەروەی بۆ عومرە کردووە، بەڵام ئەم ڕاکردنە بۆ حەجەکەیەتی. دوای ئەوە حاجی ئیحرام دەشکێنێت و دەتوانێت هەموو کارێك ئەنجام بدات کە لێی قەدەغەکرابوو، تەنانەت چوونە لای هاوسەریشی، دوای ئەوە حاجی دەگەڕێتەوە بۆ (**منی**) بۆ مانەوەی ڕۆژانی (**تشریق**).

ڕۆژانی تەشریق (أيام التشريق):

سێ ڕۆژی یەکەم دوای قوربانیکردن، کە ڕۆژانی (١١، ١٢، ١٣)ی مانگی (ذي الحجة) دەکات. لەم ٣ ڕۆژەدا حاجی سێ ڕەجمی شەیتان دەکات بچوك و ناوەند و گەورە. لە دوای لادانی ڕۆژ لە نیوەڕۆ هەتا ڕۆژئاوابوون و لە هەموو ڕەجمێك دا حاجی (**٧ بەرد**) فڕێ دەدات و لەگەڵ هەموو بەردفڕێدانێکدا (**الله أكبر**) دەکات.

تەوافیماڵئاوایی (طواف الوداع):

دوای تەواوبوونی حاجی لە ڕەجمکردن و گەڕانەوەی لە (**منى**) و نیازی جێهێشتنی مەککە و گەڕانەوە بۆ وڵاتی خۆی پێویستە لە سەری (**طواف**)ی ماڵئاوایی بکات ئەویش بە سوڕانەوە بە دەوری کەعبەدا (**٧ جار**) و نوێژکردنی دوو ڕکات لە پشت مەقامی ئیبراهیم بۆ ئەوەی دوا مەنزڵگەیان (**مسجد الحرام**) بێت پێش ماڵئاواییکردن.

گفتوگۆ

١- مەرجەکانی حەج کامانەن؟

٢- جۆرەکانی حەج بژمێرە و جیاوازیان چییە؟

٣- پایەکانی حەج کامانەن و گرنگترینیان کامەیە؟ بە بەڵگەی فەرمودەیەکی پێغەمبەرەوە باسی بکە؟

٤- ئەو شتانە چین کە لەسەر حاجی قەدەغە دەکرێن دوای پۆشینی بەرگی ئیحرام؟

٥- مەبەست لە ڕۆژانی تشریق چییە و کاتەکەیان چ کاتێکە؟ وحاجی لە ڕۆژانی (**تشریق**)دا چی دەکات؟

وانەی بیست و یەك

پیاوانێك خزمەتی ئیسلامیان کردووە

(سەلاحەددینی ئەیوبی)

هەموو گەل و نەتەوەکان هاوکارییان کردووە لە بنیاتنانی شارستانێتی ئیسلامیدا، لەو گەلانەش گەلی کوردە، کە مێژووی ئیسلام گەواهی ڕۆڵی کورد لە خزمەتی ئاینی ئیسلام و موسوڵماناندا دەدات، چەندین زانا و بیرمەند و سەرکردەی تیا هەڵکەوتووە، کە زۆریان بە ئیسلام و مرۆڤایەتی پێشکەشکردوە و بە دڵسۆزی پارێزگاریان لە پیرۆزیەکانی کردوە و ڕیزی موسوڵمانانیان ڕێکخستوە بەرامبەر بە زوڵم و زۆری داگیرکەران و بەزیندویی لەویژدان و ئەقڵی خاوەن ویژدانەکان دا یادیان ماوەتەوە، یەکێك لەو پایە بەرزانە سەلاحەددینی ئەیوبی بووە.

ڕەچەڵکی:

ناوی یوسف کوڕی ئەیوب نازناوی (سەڵاحەددین)ی وەرگرتووە، بنەچەکەی دەگەڕێتەوە بۆ خێزانێکی بەڕێز و گەورە لە هۆزی (هزبان – هۆزەبان)ی گەورە و ناسراوە لە کوردستان و ئەو خێزانە بەڕێزە کۆچیان کردووە بۆ وڵاتی شام و عێراق، لە دیمەشق و بەغدا و تکریت نیشتەجێبوون، کە سەڵاحەددین تیایدا لە دایکبووە لە ساڵی (٥٣٢ ك) و ئەو کاتە باوکی فەرمانڕەوای ئەوێ بووە.
چونەتە ژێر سایەی ئاینی ئیسلامەوە بەهۆی باوەڕیان بە دادوەری و بەرزی و پیرۆزی ئاینەکەوە و بە توانای تەواوەوە بەشداری و خزمەتی ئیسلامیان کردووە وبوونەتە هۆی چەسپاندنی پایەکانی یەکێتی و یەکگرتوی ئاینی ئیسلام و پارێزگاری کردنی.

گەورە بوونی:

پەروەردەیەکی چاکی وەرگرتووە و گەورە بووەو، زانستی قورئان و فەرمووده و شەریعەتی ئیسلامی لەسەر دەستی کەڵە زاناکان تەواو کردووە و فێری بەکارهێنانی چەك و سوارچاکی بووە و بووە بە یەکێك لە کەم وێنەکان لە ئازایەتیدا و بەتوانای کەسێتی زۆرێك لە پلەی ئیداری و سەربازی بە دەست هێناوە لەوانە (لێپرسراوی پۆلیس و سەرکردەی سەربازی و وەزیر و جێگری سوڵتان و سوڵتان).

ڕەوشتی:

مێژووی ئیسلامی ئاشنای کەسێکی وەك سەڵاحەددین نەبووبوو، دوای جێنیشینەکانی ئیسلام، لەبەرئەوەی جیهانی بە ڕەوشتە بەرزەکانی سەرسام کردبوو کە ئەم ڕەوشتانەن:

١- جێبەجێکردنی پەیمان و پیاوەتی و بەخشین.
٢- لێبوردەیی و مامەڵەی بەرزی مرۆڤانەی لەگەڵ دیل و گیراوەکانی شەڕ لە جەنگاوەران.
٣- نزیکبوونەوە لە زاناکان و گرنگی دان بەسەرجەم زانستەکان.
٤- زۆر سادە دەژیا و حەزی لە ماڵ و کۆشك و کۆکردنەوەی پارە نەبوو و جل و بەرگی زۆر ئاسایی بوو.
٥- بە دەستپاکی دەناسرا، کە لە ساڵی (٥٨٩ ك) کۆچی دوایی کرد تەنها(١٧ حەقدە درهەمی) لە دوای خۆی بەجێهێشت.

ئازایەتی و کارە بەجێ هاتووەکانی:

هەموو ژیانی بریتی بوو لە خۆبەختکردن لە پێناو خۆدا و نەتەوەی ئیسلامدا و هەر لە تەمەنی منداڵییەوە هەتا گەورەیی لە چەندەها شەڕی گەورەدا بەشداری کردووە لە پێناو ئیسلامدا و یەکێك بووە لە سەرکردە سەربازییە گەورەکان و ناسراوە بە داڕشتنی پلانی سەربازی و کەڵە سیاسییەکی بەتوانا بووە.

گرنگترین کارەکانی:

١- دامەزراندنی دەوڵەتی ئەیوبی کە بووە هۆی یەکگرتنی وڵاتی میسر و شام و حیجاز و یەمەن.

٢- سەرکەوتنی بەسەر دوژمناندا لە شەڕی (حطین)ی بە ناوبانگدا.

٣- (قودس)ی ڕزگارکرد و لە ساڵی (٥٨٣ك) چووە شاری (قودس)ەوە و کەسی دووەم بووە دوای عومەری کوڕی خەتاب کە (قودس)ی ڕزگار کردبێت.

گفتوگۆ

ئەمانە تەواو بکە:

١- سەڵاحەددینی ئەیوبی لە شاری .... لە دایکبووە لە ساڵی .... و سەڵاحەددین لە خێزانێکی .... دەژمێردرێت کە سەر بە هۆزی .... و ناوی .... کوڕی ....

٢- ئەو پلە و پایانە چین کە سەڵاحەددین بە دەستی هێناوە:

.... ، .... ، .... ،

....

٣- بەڵگە لەسەر ئازایەتی سەڵاحەددین چییە؟

٤- لە گرنگترین کارەکانی سەڵاحەددین بڵێ لە کاتی حوکمڕانی دا.

٥- هەندێك لەو ڕەوشتانە بژمێرە کە بە سەڵاحەددین تایبەتمەندبن.

وانەی بیست و دوو

جگەرە کێشان و زیانەکانی

دایکی ئاری پێشوازی لە عومەر دەکات کە لە قوتابخانە گەڕاوەتەوەو ماچی دەکات.

دایك: ئاری بۆنی جگەرەت لێ دێت.

ئاری: دایە گیان هاوڕێیەکم زۆری لێکردم کە لە دوای دەوام جگەرەیەك بکێشم.

دایك: قەت چاوەڕوانم نەدەکرد ئەم کارە خراپە ئەنجام بدەیت. نازانی کە جگەرەکێشان دەردێکی ترسناکە لەسەر مرۆڤ و کۆمەڵ و کاریگەریی خراپی هەیە لەسەر لایەنە تەندروستی و دەرونی و کۆمەلایەتییەکان، هەروەها ئاینی ئیسلامی پیرۆز ڕێگرە لە ئازاردانی جەستەی خۆمان و خەڵك و فەرمانمان پێ دەکات بە دور کەوتنەوە لە خراپەکان هەر چەندە بچوك و کەمیش بن، بە پشت بەستن بە فەرموودەکەی پێغەمبەر (د.خ): (**اياكم ومحقرات الذنوب**) جگەرەکێشانیش لە گوناهە بچوکەکانە کە زیان بە تەندروستی گشتی دەگەیەنێت و دەبێتە هۆی بەفیڕۆدانی پارە.

ئەگەر خودای گەورە ئەو هەموو بەخششە باشانەی پێ بەخشیوین بۆ سوودیان لێ وەرنەگرین. چونکە لاشەمان سپاردەیەکی خودایە و دەبێت پارێزگاری لێ بکەین.

چونکە دوکەڵ زیانبەخشە بە لاشەی مرۆڤ، و ئالەم ئایاتەدا هاتووە: (...وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمْۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا) (النساء ٢٩)

ئینجا دایکی دەستی ئاری کوڕی دەگرێت و دەیبات بۆ شوێنی تایبەت بە ئامێری کۆمپیوتەر. و شوێنی تایبەت بە زیانەکانی جگەرە لەسەر تۆری ئەنتەرنێت دەکاتەوە. و دایکی ئاری وێنەی توشبووان بە نەهامەتیەکانی جگەرە پێشانی کوڕەکەی دەدات.

ئەوەی سەرنجی ئاری ڕاکێشا لە کاتی گەڕاندا. ئەو ناونیشانە دیارە بوو کە باسی لە زیانەکانی جگەرەکێشان دەکرد بۆ منداڵان و گەنجان کە ئەم خاڵانەی لە خۆ گرتبوو:

١- زیان گەیاندن بە دڵ وسیەکان.

٢- تەنگەنەفەسی.

٣- کۆکەی بەردەوام.

٤- وەرینی موی سەر و بۆنی زۆر ناخۆش.

٥- زەردبوونی ددانەکان.

لە کۆتاییدا ئاری سەیری دایکی کرد کە پەشیمانی بە دەم وچاویەوە دیاربوو، دەستی دایکی ماچکرد و زۆر بەهێمنی پێی گوت دایکە گیان پەیمان بێت لەمڕۆ بە دواوە جگەرە ناکێشم.

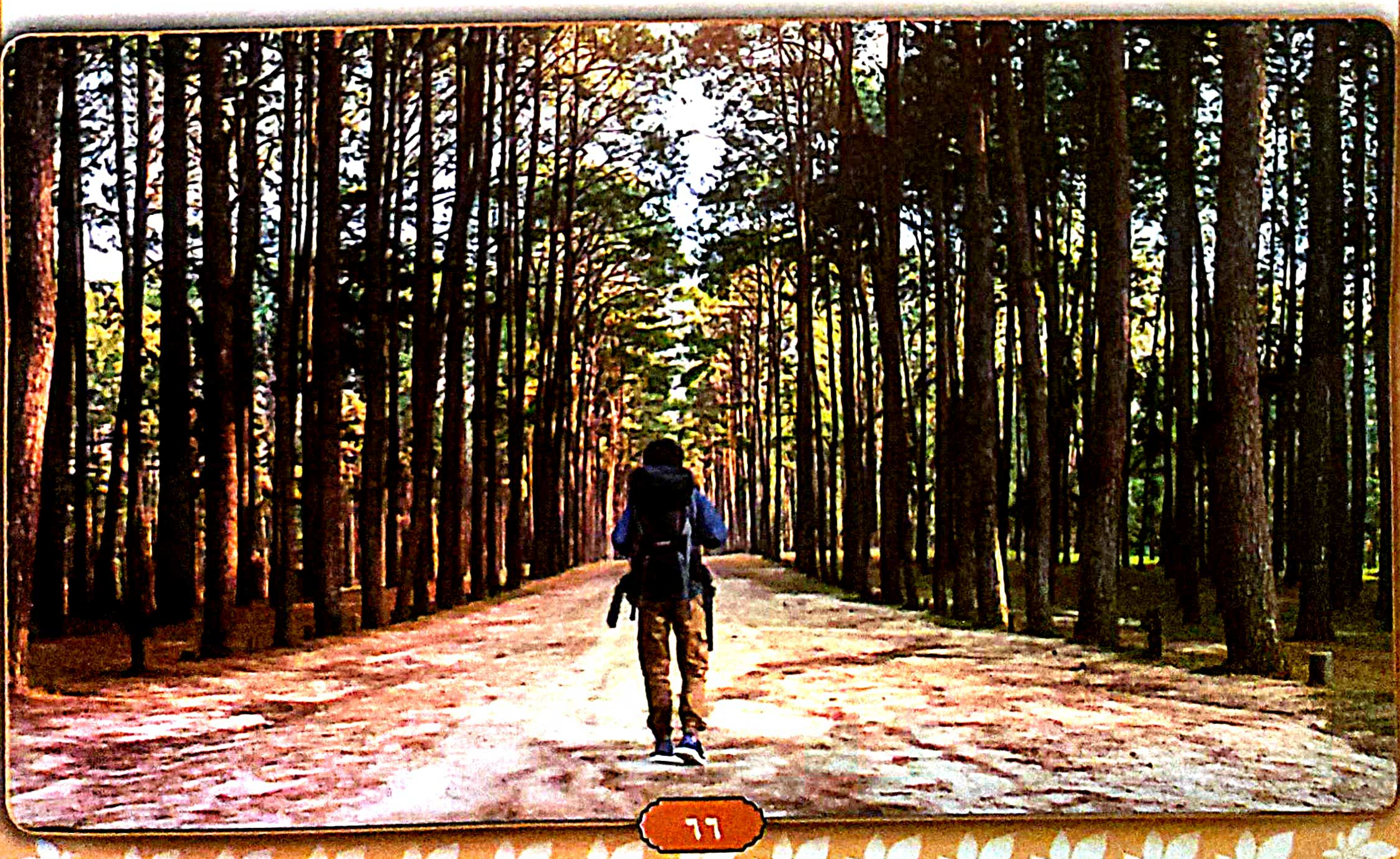

گفتوگۆ

١- دایك بە کوڕەکەی گوت: قەت چاوەڕوانی ئەو کارە خراپەم لێ نەدەکردی. بۆچی؟

٢- ئاینی ئیسلام فەرمانی چیمان پێ دەکات؟

٣- بۆچونی ئیسلام بەرامبەر جگەرەکێشان چییە؟

٤- ئایەتێکی قورئانی پیرۆز بنووسە کە باس لە بەفیرۆدانی پارە دەکات؟

٥- ئەوەی دەیزانیت دەربارەی زیانەکانی جگەرەکێشان باسی بکە؟

٦- ئەمانە تەواو بکە:

ئ- خودای گەورە بۆ مرۆڤ، ....حەڵاڵ کردووە و داوامان لێ دەکات دوور بکەوینەوە لە........... .

ب – پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێت: (إياكم و محقرات...............).

پ – جگەرە کێشان دەردێکی ترسناکە لەسەر ....

ت – لە دەمی .... بۆنێکی ناخۆش دێت.

خۆم ڕادەهێنم لەسەر:

١- دوورکەوتنەوە لەو شوێنانەی کە جگەرەی تێدا دەکێشرێت و هاوڕێیەتی جگەرەکێشان ناکەم.

٢- ئامۆژگاری هاوڕێیەکانم بە دوورکەوتنەوە و خۆپاراستن لە جگەرە کێشان دەکەم.

چالاکی

مامۆستا و قوتابییەکان هەڵدەستن بە ئامادەکردنی پۆستەر و زانیاری ئاگادارکردنەوە بۆ هۆشیارکردنەوەی قوتابیان لە مەترسی جگەرەکێشان لەسەر تەندروستیی مرۆڤ و کۆمەڵگە قەدەغەکردنی لەلایەن شەرعەوە.

وانەی بیست و سێ

حەرامكردنی مەی خواردنەوە

لـە چاكەكانـی ئاینـی ئیسـلام حـەڵاڵ كردنـی خواردنـە خۆشـەكان و حەرامكردنـی خواردنـە زیـان بەخشـەكانە و ئەوانـەی ژیـری لـە دەسـت مـرۆڤ دەدات.

یەكێـك لـەو قەدەغەكراوانـە (مـەی – عـەرەق) خواردنەوەیـە كـە مـرۆڤ، لـە سروشـتی ژیـری خـۆی لادەبـات.

چونكە حەرامكردنـی لـە ئیسلام دا پەیوەستە بە ڕوداو و زەرەر، قورئان و فەرمودەكان بەڵگەی حاشا هەڵنەگرن لەسەر قەدەغەكردنی (مەی).

خودای دلۆڤان دەفەرموێت:

(يَـٰٓأَيُّهَـا ٱلَّذِيـنَ ءَامَنُـوٓاْ إِنَّمَـا ٱلۡخَمۡـرُ وَٱلۡمَيۡسِرُ وَٱلۡأَنصَابُ وَٱلۡأَزۡلَـٰمُ رِجۡسٌ مِّنۡ عَمَـلِ ٱلشَّيۡطَـٰنِ فَٱجۡتَنِبُـوهُ لَعَلَّكُـمۡ تُفۡلِحُـونَ) (المائـدة ٩٠).

لە فەرموودەی پێغەمبەریشدا (د.خ) هاتووە:

(كل شراب اسكر فهو حرام) واتا: هەر خواردنەوەیەك سەرخۆشكەر بێت حەرامە.

(وما اسكر كثيره فقليله حرام). واتا: هەر خواردنەوەیەك بەزۆر خواردنەوەی سەرخۆش بێت كەمیشی حەرامە.

هۆکارەکانی حەرامکردن:

١- کارێکی پیسی قیزەونە و تەنها لە کاری شەیتان دەچێت.

٢- دەبێتە هۆی دوژمنایەتی و دووبەرەکی و شەڕ و ئاژاوە لە ناو خەڵکیدا.

٣- مرۆڤ دور دەخاتەوە لە هەموو جۆرە خواپەرستییەك و قورئان خوێندن و نوێژکردن و تەندروستی تێکدەچێت.

٤- یەکێکە لە زیان بەخشەکان، کە لە کەسێتی مرۆڤ کەم دەکاتەوە.

٥- دەبێتە هۆی بەفیرۆدانی پارە.

تەنها مەی خواردنەوە حەرام نەکراوە، بەڵکو ئەوەی پەیوەندی پێوە هەیە، پێغەمبەرمان (د.خ) دەفەرموێت:(**لعن الله الخمر، وشاربها، ومعتصرها، وحاملها، والمحمول اليه، وأكل ثمنها**). واتا: خودا نەفرەتی لە مەی کردووە، هەروەها ئەوەی دیخواتەوە و ئەوەی دەیگوشێت و ئەوەی باری دەکات و ئەوەی لەسەری بار دەکرێت و ئەوەی نرخەکەشی دەخوات.

لە قورئانیشدا (**چوار**) ئایەت هاتوونەتە خوارەوە بۆ ڕێگرتن لە خواردنەوەی مەی. و لە بەزەیی خودای گەورە بۆ بەندەکانی قەدەغەکردنی هەر شتێك بەیەکجار نەبووە و بەچەند جارێك بووە، بۆ ئەوەی موسڵمان بتوانێت فەرمانەکانی خودای گەورە بەتەواوی جێبەجێبکات.

لە قورئان دا مەی حەرامکردن بە چوار قۆناغ بووە و چوار ئایەتی لەسەردا هاتووە، کە موسڵمان دەگوازێتەوە لە قەدەغەکردنەوە بۆ قۆناغی حەرام کردن ئایەتەکانیش ئەمانەن:

١- خودای گەورە دەفەرموێت: (وَمِن ثَمَرَٰتِ ٱلنَّخِيلِ وَٱلۡأَعۡنَٰبِ تَتَّخِذُونَ مِنۡهُ سَكَرٗا وَرِزۡقًا حَسَنًاۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ) (النحل ٦٧). ئەمە یەکەم ئایەتە دەربارەی بابەتی (سەرخۆشی و مەی) هاتۆتە خوارەوە.

٢- خودای گەورە دەفەرموێت: (يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِۖ قُلۡ فِيهِمَآ إِثۡمٞ كَبِيرٞ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثۡمُهُمَآ أَكۡبَرُ مِن نَّفۡعِهِمَاۗ ...) (البقرة ٢١٩). لەم ئایەتەدا باس لە خراپی (مەی) دەکات و هانی موسولمان دەدات بۆ دوورکەوتنەوە لێی.

٣- قۆناغی سێیەم ئەویش حەرامکردنی (مەی) خواردنەوەیە لە کاتی نوێژەکاندا، بەهۆی ئەوەی کە یەکێك لە هاوڕێیانی پێغەمبەر (د.خ) پێشنوێژی بۆ هاوەڵەکانی دەکر و بەهۆی سەرخۆشیەوە قورئانی بەغەڵەت بۆ خوێندنەوە و بۆ پێغەمبەریان گێڕایەوە و خودای گەورە ئەم ئایاتەی ناردە خوارەوە: (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ .....) (النساء٤٣).

٤ - قۆناغی کۆتایی بە ئایەتی: (يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ وَٱلۡمَيۡسِرُ وَٱلۡأَنصَابُ وَٱلۡأَزۡلَٰمُ رِجۡسٞ مِّنۡ عَمَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ فَٱجۡتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ) (المائدة ٩٠). لەم ئایاتەدا خودای گەورە تەواو (مەی) حەرامکردوە و پێویستی کرد لەسەر هەموو موسوڵمانێك بەحەرامی بزانێت لێ دووربکەوێت، وەك لە کۆتایی ئایەتەکەدا هاتووە: (إِنَّمَا يُرِيدُ ٱلشَّيۡطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيۡنَكُمُ ٱلۡعَدَٰوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ فِي ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِ وَيَصُدَّكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِۖ فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ) (المائدة ٩١).

هاوەڵانی پێغەمبەر وەڵامی ئایاتەکەیان دایەوە و گوتیان (وازمان هێنا، وازمان هێنا).

گفتوگۆ

١- هۆکاری حەرامکردنی مەی خواردنەوە چییە لە ئیسلام دا؟

٢- حیکمەت چییە لە حەرامکردنی مەی بەچەند قۆناغێک؟

٣- قۆناغەکانی حەرامکردنی مەی بژمێرە بە پشت بەستن بە ئایەتەکانی قورئان.

چالاکی

چەند گروپێک (٤-٥) قوتابیان راپۆرت بنوسن دەربارەی زیانەکانی (مەی) خواردنەوە لەسەر تەندروستی.

ناوەرۆك

لاپەڕە	بابەت	وانە
٣	پێشەکی	
	وەرزی یەکەم	
٧	تاك و تەنیایی خودای گەورە	وانەی یەکەم
٩	توانای خودای گەورە	وانەی دووەم
١٢	چاکەی خودا بەسەر مرۆڤەوە	وانەی سێیەم
١٦	چاکەی خودای گەورە ...	وانەی چوارەم
١٩	چەند پەندێك لە چیرۆکەکانی قورئان (هاوڕێیانی ئەشکەوت)	وانەی پێنجەم
٢٢	چەند وێنەیەك لە ژیانی پێغەمبەر(د.خ)	وانەی شەشەم
٢٥	عائیشە دایکی باوەڕداران(ڕەزای خودای لەسەربێت)	وانەی حەوتەم
٢٧	بەرپرسیارێتی لە ئیسلامدا	وانەی هەشتەم
٣٠	دەمارگیری زیان و چارەسەر	وانەی نۆیەم
٣٣	تورەبوون زیان و چارەسەر	وانەی دەیەم
٣٥	دڵسۆزی لەکارکردن	وانەی یازدەیەم
٣٧	ئیرەیی	وانەی دوازدەیەم
٣٩	حەرامکردنی مادده هۆشبەرەکان	وانەی سێزدەیەم

ناوەرۆك

وانە	بابەت	لاپەرە
	وەرزی دووەم	
وانەی چواردەیەم	چیرۆكی یونس (ڕەزای خودای لەسەربێت)	٤٢
وانەی پازدەیەم	هاوەڵان پلەو پایەیان لەلای موسڵمانان	٤٥
وانەی شازدەیەم	دەستەبەری كۆمەڵایەتی	٤٦
وانەی حەڤدەیەم	دەستەبەری هەتیو	٥٠
وانەی هەژدەیەم	ڕێگرتن لە بەفیرۆدان و زیادەڕۆیی	٥٢
وانەی نۆزدەیەم	حەج و مەرجەكانی	٥٤
وانەی بیستەم	كاتی حەج	٥٧
وانەی بیست و یەك	سەلاحەددین ئەیوبی	٦٢
وانەی بیست و دوو	جگەرەكێشان و زیانەكانی	٦٥
وانەی بیست و سێ	حەرامكردنی مەی خواردنەوە	٦٨
	ناوەرۆك	٧١

Dara Printing Company

حکومەتی هەرێمی کوردستان
حكومة إقليم كوردستان
KURDISTAN REGIONAL GOVERNMENT
1992

گشت مافەکانی ئەم کتێبە بۆ وەزارەتی پەروەردە پارێزراوە

ژمارەی سپاردن (٣٧٧) ساڵی ٢٠١٥

تیراژ (١١٠٩٩١) دانە

نرخ (٥٠٤) دینار

چاپی یەکەم

١٤٤٢ کۆچی / ٢٠٢١ زاینی / ٢٧٢١ کوردی